

Siyaset Felsefesinin 'İyi Yönetim' Kavramlaştırmalarında 'İyi' Sıfatının Niteliği: Antik Demokrasi ve Modern Demokrasi Bağlamında Platon ve Robert Nozick

Cengiz Mesut Tosun, Mersin Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Fakültesi, Felsefe Bölümü

ORCID: 0000-0003-2558-8560

E-Posta: cengiztosun@hotmail.com

Yusuf Ziya Kınacı, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu
Yönetimi ve Siyaset Bilimi

ORCID: 0000-0002-1155-2201

E-Posta: ykinaci@hotmail.com

Öz

Siyaset felsefesinin en temel tartışmalarından biri olan 'iyi yönetim', çoğu zaman, toplumun bir bütün olduğu ve tüm 'toplum için iyi olma' varsayımının açık ya da örtük bir şekilde varlığı ile içeriklendirilir. Toplumların farklı sınıf ve katmanlardan oluştuğu göz önüne alındığında, 'iyi yönetim' iddialarına 'kim için' sorusunun hiç bekletilmeden sorulması gerekliliği görülmektedir. Burada 'kim için' sorusu tekil bir bireyin kastedilmesi değil, 'iyi' olduğu öne sürülen yönetimin belirli bir toplumsal/sınıfsal zemin üzerinde nereye karşılık geldiğinin tartışılmasını ifade etmektedir. Böylelikle, içeriğinin doldurulması uzun epistemolojik tartışmaların konusu olacak 'iyi' kavramının tartışılması başka bir çalışmaya bırakılarak, 'iyi yönetim' kavramının, farklı toplum biçimlerinde ve farklı üretim yapılarında, eserlerini veren farklı düşünürlerin zihinlerinde -benzer kavramlar kullanılsa bile- bambaşka içerikleri haiz olduğu ortaya konulabilecektir. Bu bakımdan, Antik Yunan toplum biçimi ve buna denk düşen Antik Yunan demokrasisinde, ekonomik olan ve siyasal olanın görünür birlikteliği söz konusudur. Platon siyasal eşitliğin aynı zamanda ekonomik sömürüden kurtulma anlamına geldiği bir dönemde 'iyi yönetim'i ortaya koymaya çalışır. Nozick ise, biçimsel siyasal alan ve ekonomik alanın birbirinden ayrı konumlandığı kapitalist toplum biçiminde, siyasal eşitliğin toplumsal eşitsizliğin yeniden üretiminin tamamlayıcı unsuru olduğu kapitalist demokrasi döneminde 'iyi yönetim'i kavramsallaştırmaktadır. Platon ile Nozick'in karşılaştırılması/karşılaştırılamazlığı/kendi bağlamlarında tartışılmaları önemli görülmektedir. Söz konusu tartışma, bizim çalışmamızda, her bir düşünürün kendi toplumsal bağlamında ele alınması ve tarih-üstü bir karşılaştırmanın hatalı olacağı savıyla ele alınacak fakat demokrasi taleplerinin 'alt sınıflar'dan yükseldiği dönemlere denk gelen her iki düşünürün ortaya koyduğu 'iyi yönetim' yaklaşımlarının, söz

konusu talepleri 'herkes için iyi' olma iddiasıyla geriletme yönünde olduğu ileri sürülecektir. Platon ve Nozick'in örnek olarak seçimi, toplumsal tabandan gelen bu demokrasi taleplerinin yükselişi karşısında düşüncelerinin yerleştiği egemen toplumsal konumun benzerliği sebebiyledir. Birbiri ile tarih-üstü karşılaştırmalara tâbi tutulamayacak her iki dönem ve bu dönemlerde düşünceleri şekillenmiş olan iki düşünürün ifadeleri, tarihsel bir zeminde ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Siyaset Felsefesi, Antik Demokrasi, Platon, Kapitalist Piyasa, Nozick.

The Quality of the Adjective 'Good' in Political Philosophy's Conceptualizations of 'Good Government': Plato and Robert Nozick in the Context of Ancient and Modern Democracy

Abstract

One of the most fundamental discussions of political philosophy, 'good governance', is often given content by the assumption that society is a whole and that it is 'good for society', either explicitly or implicitly. Considering that societies consist of different classes and layers, it is necessary to ask the question 'for whom' in the claims of 'good governance' without delay. Here, the question of 'for whom' does not refer to a single individual, but to the discussion of where the administration claimed to be 'good' corresponds to on a certain social/class basis. Thus, the discussion of the concept of 'good', the content of which will be the subject of long epistemological discussions, will be left to another study, and it will be possible to reveal that the concept of 'good administration' has completely different contents in the minds of different thinkers who produced their works in different social forms and different production structures – even if similar concepts are used. In this respect, in the Ancient Greek social society and the corresponding Ancient Greek democracy, there is a visible unity of the economic and the political.

Plato tries to present 'good government' in a period when political equality also means freedom from economic exploitation. Nozick, on the other hand, conceptualizes 'good government' in the period of capitalist democracy, where political equality is a complementary element of the reproduction of social inequality in the form of capitalist society, where the formal political sphere and the economic sphere are positioned separately from each other. It seems important to discuss the comparability/ incomparability of Plato and Nozick in their own contexts. This debate will be addressed in our study by considering each thinker in their own social context and arguing that a transhistorical comparison would be flawed, but it will be argued that the 'good governance' approaches put forward

by both thinkers, which coincided with the periods when demands for democracy rose from the 'lower classes', tended to regress these demands with the claim of being 'good for everyone'. The selection of Plato and Nozick as examples is due to the similarity of the dominant social position in which their thoughts were placed in the face of the rise of these demands for democracy coming from the social base. Both periods, which cannot be subjected to transhistorical comparisons, and the statements of the two thinkers whose thoughts were shaped in these periods will be discussed on a historical basis.

Keywords: Political Philosophy, Ancient Democracy, Plato, Capitalist Market, Nozick.

Giriş

Siyaset felsefesinin, birçok tartışma konusu olmakla birlikte, en temel inceleme alanının 'iyi yönetim'¹ -dolayısıyla 'kötü yönetim'- olduğu ifade edilmektedir (Berktaş, 2012: 16). Siyasallığa dair açıklama çerçevelerini farklılaştırma çabaları içinde sosyolojinin olgularla, hukukun anayasa ve yasal süreçlerle ilgilenmesine karşın felsefenin siyasal rejimlerin özüne değer biçmeye, meşruluklarını tayin etmeye, değer yüklü bir amaçla en iyi siyasal yönetim biçimini ortaya koymaya çalıştığı belirtilmektedir (Aron, 1976: 19). Siyaset felsefesinde 'iyi yönetimi' ortaya koymaya dair çabaları ya da tarihsel etkileri reddedilemeyecek 'büyük filozoflar'ın 'iyi yönetim' kavramlaştırmaları çoğu zaman 'iyi' olanın ne olduğu ile ilgili bir tartışmayı ya içermemekte ya da 'herkes için, tüm toplum için iyi' olduğu yönündeki bir iddiayı açıkça veya örtük bir biçimde taşımaktadır. Şüphesiz, 'iyi' kavramının kendisi epistemolojik ve çok uzun tarihi olan bir tartışmanın konusu olarak felsefe içinde yürütülmektedir fakat özel olarak siyaset felsefesi içinde 'herkes' için en iyi olmaklık şeklinde bir açılımı içermesi, belli bir toplumdaki 'herkes için' olma durumunun ne'liği ile ilgili yeni bir içeriklendirmenin zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Zira tek biçimli bir toplam olmayan, sınıflar ve katmanlar içeren toplumsal yapılarda 'herkes'i tanımlamak pek mümkün olmadığı gibi 'herkes için iyi' olan herhangi bir şeyin ifade edilmesi de neredeyse imkânsız gibi görünmektedir.

Bu bakımdan, 'iyi'² olan yönetim ifadelerine hiç geciktirmeden 'kim için' iyi sorusunu sormak gerekecektir. Zira toplumlar -en azından hakkında belli ölçüde bilgi sahibi olduğumuz mülkiyetçi toplumlar- antagonistik karşılaşmaları içeren sınıflar ve katmanlardan oluşmaktadır. Tüm toplumsal sınıflar ve katmanlar için olan, herkesi içine alan bir iyi tanımı, tam da bu sınıf ve katmanların farklı çıkarılara sahip olması sebebiyle mümkün görünmemektedir.

Yukarıda sözü edildiği üzere kavramların belirli bir toplumsal zeminde ortaya konulmaması durumu; kavramların içeriğinin, olanın ortaya konulması çabası ile doldurulmaması, tarihsel olarak farklı toplumsal biçimlerde farklı içeriği taşıdığı göz ardı edilmesi anlamlarında salt kavramsal bir sorunu değil, beraberinde, düşüncelerin ve düşünürlerin de toplumsal/tarihsel bağlarından koparılarak incelenmesini getirmektedir. Toplumların tarihi boyunca farklı siyaset düşünürleri, şüphesiz, toplumların kim/kimler tarafından, hangi yapı, yasa ve ilkelerle nasıl yönetilirse en iyi yönetim biçimine ulaşılacağı sorularıyla ilgilenmişlerdir. Bununla birlikte söz konusu felsefecilerin içinde yaşadıkları zamanda ve toplumdaki çatışmaları, siyasal/toplumsal bağlantılarını göz ardı etmek, onların felsefi ideallerini salt mantıksal kategorilere indirgemek anlamına gelecektir (Wood, 2013: 18). Dahası, düşünürün düşün dünyası, kaçınılmaz bir biçimde temas içinde olduğu nesnelere şekillenmek dışında bir kaynak içeremeyeceği için düşüncenin salt mantıksal çıkarımlara indirgenmesi, hem düşünüre insan-dışı/üstü bir nitelik yüklemek olacak hem de sıklıkla yapıldığı üzere düşüncenin tarihsizleştirilerek tüm toplumsal yapıları açıklayıcı olduğu inancını beraberinde getirecektir.³

Yukarıda ifade etmeye çalıştığımız, ne felsefi düşünceyi salt pozitivist olgular içinde boğmak ve önemsizleştirmek, ne insanlığın yönetim biçimlerine dair sorgulamalarını anlamsızlaştırmak ne de felsefecileri tarafgir ideolojılara dönüştürmektir. Şüphesiz, siyaset felsefesi, siyasal yapıların ve iktidarların -farklı toplumsal konumlanışlardan farklı sonuçlara ulaşacak olsa bile- meşruiyetlerini sorgulamak, toplumsal güç ilişkilerinin kutsanmasından sakınmak, -yine içeriğinin ne olduğu uzun tartışmaları gerektirecek olsa da- toplumsal adaletin sonu gelmez incelemesini ve eleştirisini içermek bakımından önemli bir etkiyi haizdir (Ruby, 2014: 149-150). Yine, siyaset biliminin, belirli bir eleştiri zemini oluşturması, mevcudu ortaya koyabilmesi ve hatta aşabilmesi anlamlarında felsefeye ihtiyaç duyduğu reddedilemez (Ruby, 2014: 151). Öte yandan, siyaset felsefesi düşünürlerinin toplumsal bağlarının önemli olduğu ifadesi, onların kendi zamanlarındaki ve toplumlarındaki meselelerle “tutkuyla meşgul oldukları”nı, “iyi toplum ve iyi insan ideallerini taşıdıkları”nı yadsımaz; “sıradan parti papağanları ya da propagandacıları” oldukları anlamına gelmez (Wood, 2013: 23).

Bu bağlamda yapmaya çalışacağımız, ‘iyi yönetim’ ifadelerinde ‘iyi’ sıfatının niteliğini ortaya koymak için ‘kim için iyi’ sorusunu sormak olacaktır. Buradaki ‘iyi’ ifadesi epistemolojik bir ‘iyilik’ tartışmasını kapsamayacak, sıfat olarak yönetimi niteleyen ‘iyi’nin tartışılmasını içerecektir. Dolayısıyla

'iyi' olanın farklı düşünceler ve düşünürler çerçevesinde uzun bir tahlilini yapmak, evrensel ya da göreceli oluşu üzerine tartışmalar yürütmek, 'hak' ve 'adalet' gibi kavramlarla bağlantısını kurmak çalışmamızın kapsamı dışında kalacaktır. Öte yandan, kim sorusu tekil bir bireyi değil, toplumsal sınıf ve katmanları ifade edeceği için, öncelikle toplumsal üretim biçimi ve toplumsal sınıfların analiz edilmesi, söz konusu toplumsal biçime denk düşen siyasal yapılanmanın ortaya konulması ve son olarak bu zeminde ifadesini bulan siyasal düşüncelerde, 'iyi' sıfatının neye denk geldiği şeklinde bir çaba gerçekleştirilmeye çalışılacaktır.

Tartışmada düşünür olarak Platon'un seçilmesi, 'iyi/ideal yönetim' üzerine bir şeyler söylemek için referans verilmeden geçilemeyecek bir düşünür olması sebebiyledir. Yazılı kaynaklarda 'iyi yönetim'e dair derli toplu en eski kaynaklardan biri (belki de en eskisi) olarak Platon, başlangıç noktamızı oluşturacaktır. Öte yandan Platon'un, özellikle 'alt sınıflardan' yükselen demokrasi talepleri karşısında aldığı konum, aralarında yirmi dört asır olmasına karşılık, Nozick'in yiridinci yüzyılın ikinci yarısında yükselen ve yine 'alt sınıflardan' gelen demokrasi talepleri karşısında aldığı konumla ilişkilendirilebilecek niteliktedir. Bu ifade, Platon ile Nozick'in basit bir şekilde aynı düzlemlere getirilerek karşılaştırılması anlamına gelmemektedir; zira tüm tartışmamız boyunca düşünürlerin birbirinden çok farklı bağlamlarda düşüncelerini ortaya koydukları ve dolayısıyla karşılaştırılmazlığı, yalnızca kendi toplumsal zeminlerinde anlamlandırılacakları ortaya konulmaya çalışılacaktır. Öte yandan Nozick'in tartışmaya dâhil edilmesinde önemli bir referans noktası olarak tabandan gelen demokrasi taleplerine karşı aldığı tavır, Platon ile bu tartışmada ele alınmalarında anlamlı görünmektedir. Bu bağlamda, 'iyi yönetim' tartışmalarında birçok açıdan bir başlangıç noktası kabul edilebilecek olan Platon'un yönetime dair düşünceleri, Antik Yunan üretim biçimi ve siyasal yapılanması içinde anlamlandırılmaya çalışılacak ve daha sonra Nozick'in düşünceleri, kapitalist üretim biçimi ve kapitalist demokratik yapılanma bağlamında Antikite ile karşılaştırması/ karşılaştırılmazlığı üzerinden ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Tartışmanın birinci bölümünde, Platon ve Antik Yunan demokrasisinin ele alınması, tarihsel olarak farklı bir dönem olmasına rağmen, 'iyi yönetim' ifadelerindeki 'iyi' sıfatının toplumsal güç mücadelelerinden aldığı içerik açısından, kapitalist refah devleti döneminde yazan Nozick'in 'iyi'sinin anlamlandırılması için belirli bir soyutlama düzeyinde zemin oluşturacaktır. Şüphesiz Platon demokrasi talepleri karşısında aristokrasiyi önermiş, Nozick ise yine sosyal demokrasi talepleri karşısında liberal/liberteryen

demokrasiyi önermiş görünmekle farklı tarihlere ve düşünsel düzlemlere denk düşmektedir fakat her ikisini de birbirine bağlayan şey, önerilerinin toplumsal sınıf kompozisyonunda egemen olanlar lehine bilinçli/bilinçsiz bir konumlanışı ifade etmesidir. Bu açıdan Nozick'in düşüncelerinin analizi, Platon'un konumlanışı üzerinden anlamlı bir hâle gelecektir. Dolayısıyla ilk bölümde Platon ve Antik Yunan üzerine literatürdeki tartışmalarla bir zemin hazırlanacak, ikinci bölümde ise Nozick'in düşüncelerinin kendi toplumsal zeminine yerleştirilmesi çabasıyla literatüre katkı sağlanmaya çalışılacaktır.

Söz konusu tartışmalar bağlamında, çalışmamızda, üç temel sav ortaya savunulacaktır. Birincisi, düşünürlerin ortaya koyduğu fikirlerde 'iyi yönetim' kavramlarının tüm toplum için iyi olduğu iddialarına karşın farklı toplumsal yapılarda farklı toplumsal sınıfların/katmanların/kesimlerin çıkarını önceliğidir. Dolayısıyla 'iyi' sıfatının arkasına 'gizlenen' siyasal güç mücadelelerinin ortaya konulması önemli görünmektedir. Bu çıkış noktasından anlam kazanacak ikinci sav, Platon'un 'tüm toplum için' iyi olan yönetimi bulma çabalarının, aristokrasinin sınıfsal çıkarlarına denk düştüğü, demokrasi taleplerini gerileterek aristokratik geçmişi yeniden inşayı içermesidir. Son olarak Nozick'in, yine demokrasi taleplerinin yükseldiği bir dönemde ortaya koyduğu 'iyi yönetim' ütopyasının, devletin tüm kamusal niteliklerinin soyulması ve her türlü ilişkinin piyasa bağlamında bir meta değişimine havale edilmesiyle 'herkes için en iyi'nin gerçekleşeceği yönünde ortaya konulmasıyla kapitalist sınıfın çıkarlarına denk düşen bir ütopya olduğu iddia edilecektir. Söz konusu iddialar, toplumsal gerçekliğin tarihsel maddeci bir felsefi zeminde ortaya konulması çabasıyla kanıtlanmaya çalışılacaktır.

Antik Yunan Toplumsal Yapısı ve Demokrasi

Kaynaklara göre Antik Yunan dünyasını basitçe tek boyutlu olarak ifade etmek pek mümkün değildir. Farklı kent devletleri farklı toplumsal, siyasal ve sınıfsal çeşitlilikler içermektedir. Yine de ortak bir nokta arandığında, toprak mülkiyeti, zenginliğin ve siyasal gücün kaynağı olarak önemli bir unsur olarak ortada durmaktadır (Croix, 2014: 160- 161). Toprak mülkiyeti aynı zamanda mülkün büyüklüğü oranında güç çatışmalarının da temelini oluşturmaktadır (Ferruci, 2018: 233- 234). Ortak toprakların özel aile mülkü haline gelmesi ve üreten ile artık ürüne el koyan ekseninde sınıfsal yapıların belirginleşmesi homerik dönem sonrasına tarihlenmektedir (Bilgin, 2004: 82). Artık ürüne el koyma, kapitalizm öncesi toplumsal biçimlerin genelinde olduğu gibi Antik Yunan'da da ekonomi-dışı baskı ile; siyasal, hukuksal ve kolluk gücüne dayalı olarak, angarya, rant ve vergi benzeri yollarla gerçekleşmektedir (Wood, 2008: 46). Mülkiyet temelinde gerçekleşen

siyasal üstünlük, söz konusu el koyma için önemli bir uğrağı oluşturmaktadır ve bu anlamda yöneticilik, artık ürüne el koyma gücü anlamını taşımaktadır (Wood, 2008: 220).

Toprak mülkiyetine bağlı olarak soylu sınıfının ortaya çıkışı, İÖ 7. yüzyıl tarihine kadar geriye götürülebilmektedir. Aristokrasi Sparta'da, *kleros* adı verilen, tasarruf hakkını elinde tuttuğı toprakların sahibidir ve *Spartiat* adını alır. Yine toprak sahibi olan Atina aristokrasisi, belirli bir süre *arkhon* ünvanıyla yönetimde belli işlevleri üstlenen bir konumda ve sonrasında da *Areopagus* adı verilen meclis/yasama organı üyesi olarak yöneticilik yapmaktadır (Yalçınkaya, 2011a: 25-36). Hem Sparta'da hem de Atina'da soyluluk, çalışmak zorunda olmadan 'kendi hayatını sürdürebilmek' anlamını taşımaktadır. Çalışmak zorunda olan sınıflarla karşılaştırıldığında mülk sahibi aristokrasi; boş zamanı olan, yönetim, askeri komutanlık, sanatsal faaliyetler ve atletizme vakit ayırmakta ve rahat bir yaşam sürmektedir (Croix, 2014: 153, 154). Alt sınıfların mülk edinmesi veya siyasette yükselmesi teorik olarak mümkün gibi görünse de pratikte istisnai bir durumdur ve sonradan kazanılmış zenginlik soyluluğa kabul edilmek anlamına gelmemektedir (Croix, 2014: 165).

Toprak mülkü sahipliğine dayalı soylu sınıfın çalışma zorunluluğundan bağışık oluşu, yönetimle, felsefeyle, sanatla uğraşabilecek boş zamanının oluşu, mülkiyete dayalı olan siyasal konumu ile artık ürüne el koyma gücü ve bunun soylu konumunu yeniden üretmesi, ileride ele alacağımız Platon'un 'iyi yönetim'e dair düşünceleri açısından önemli bir uğrağı oluşturacaktır. Aynı zamanda üretimine el konulan sınıfların da 'iyi yönetim'deki yerlerini tespit etmek için Antik Yunan toplumundaki köleler, köylüler, tüccarlar ve zanaatçıların da toplumsal konumuna bakmak gerekmektedir.

Antik Yunan toplumlarının sınıf yapısı temel olarak aristokrasinin mülkü ve buna dayalı olarak diğer sınıfları zorla çalıştırma gücüyle şekillenmektedir (Croix, 2014: 150). Zorla çalıştırmanın farklı biçimleri olmakla birlikte Antik Yunan toplumları için en öne çıkanlardan biri köleliktir (Croix, 2014: 176). Kölenin tüm faaliyetleri ve emeği efendisine aittir. Efendisinin bir nevi mülkü olmak bakımından köle hukuki haklara sahip değildir (Croix, 2014: 178). Köle, daha çok feodal topluma özgülenen serften; efendisinin malı konumunda olması, üzerindeki çalışma zorunluluğunun hiyerarşik bir yönetim mekanizması içinde yasal/toplumsal bir anlaşmaya dayanmasından ziyade efendinin salt kişisel iradesi altında olması, evlenme ve ailesi ile birlikte yaşama güvencesi gibi birtakım haklarının olmaması

bakımından ayrılmaktadır (Croix, 2014: 193- 194). Sahibinin mutlak mülkü olan köleler, kötü muamele, damgalama gibi uygulamalara maruz kalabilen, alınıp-satılabilen bir mal konumundadırlar (Finley, 2007: 63). Sınırlı ölçüde özgürlüklerini satın alma hakları olsa bile, bunun sonucunda mülkiyet haklarına ve siyasal haklara sahip olamamaktadırlar (Bilgin, 2004: 53).

Köleliğin Antik Yunan'da yaygınlaşması, İÖ 5. yüzyıla tarihlenmektedir ve bunlar içinde birçok farklı coğrafyadan getirilmiş köleler bulunmaktadır (Bilgin, 2004: 51). Bir yaklaşıma göre köleler Yunan toplumunda değer yaratan tek gruptur (Yalçınkaya, 2011b: 120). Eski Yunan'ın yüksek refah düzeyi, başarıları ve medeniyeti, kent devletinin gösterdiği büyük gelişmeler büyük ölçüde köle emeği ve sömürsü⁴ üzerine kuruludur (Bilgin, 2004: 88; Croix, 2014: 185). Ekonominin en önemli temeli olan tarımda büyük ölçüde köle emeği kullanılmaktadır ve özgür ücretli emek, köle emeği ile karşılaştırıldığında Antikite'de pek önemli görünmemektedir (Croix, 2014: 150, 152).

Kölelerin Sparta ve Atina'da farklılıkları (Yalçınkaya, 2011a: 32; Finley, 2007: 64) veya kölelerin sayısı ile ilgili birçok kaynakta birçok farklı bilgi bulunmaktadır.⁵ Böyle bir ayrıntı tartışmaya girmek çalışmamız açısından önemli olmamakla birlikte, Antik Yunan demokrasisinde ele alınacak olan siyasal haklara sahip yurttaş sayısının toplumun çok büyük olmayan bir nüfusunu oluşturduğu; hem demokrasi döneminde hem de daha öncesinde ise aristokrasinin toplumun çok küçük bir bölümünü oluşturduğu dikkate değer görünmektedir.

Efendinin mülkü konumunda olan köleler ile *metoikos* olarak anılan yabancılar bir kenara bırakıldığında, Atina'nın özgür nüfusu dört gruptan oluşmaktadır: Soylu sınıfı ifade eden *Eupatrides*, küçük mülk sahibi köylüleri ifade eden *Geomeres*, zanaatkârları ifade eden *Demiurgos* ve mülksüz köylüleri ifade eden *Thetes* (Yalçınkaya, 2011a: 36). Söz konusu dörtlü ayrımı, Croix'nin (2014: 355) yöneten-yönetilen ayrımına denk düşen sınıflamasıyla ortaya koyarsak, toprak sahibi olan ve siyasal iktidarı eline alan *Eupatrides* ile kalan tüm sınıf ve katmanları içeren *demos* şeklinde daha temel iki grup halinde ifade etmek mümkündür.

Yukarıda, kölelerin Antik Yunan toplumunda değer yaratan neredeyse tek grup olması ve Yunan medeniyetinin temeli olması iddialarının yanı sıra, diğer bir sav özgür yurttaşlarla kölelerin yan yana çalışmak zorunda olduklarıdır ki Finley (2007: 82) buna dair İÖ 5. yüzyılda Atina Akropolü'nün

yapım kayıtlarını göstermektedir. Antik Yunan'ın yalnızca "köle ekonomisi" olarak adlandırılmasının belli ölçüde dönemin gerçekliğine denk düşmesi ile birlikte bir ölçüde de yanıltıcı olabileceği zira büyük oranda geçimlik üretim yapan özgür Atinalılar'ın azımsanamayacak bir sayıda olduğu ifade edilebilir (Croix, 2014: 290). Daha ötesi, köle emeği ile geçinmek için çalışmak zorunda olan özgür emeğin yan yana olduğu Atina ekonomisinde, tarımsal üretimde kölelerin konumu ayrı bir tartışma konusudur. Daha önce tarımda köle emeğinin yoğun kullanıldığı iddialarının aksine, Antik Yunan'da toprağı işleyen kölelerin görece az olduğu ve köle emeğinin daha çok ev hizmetleri ve madenlerde kullanıldığı yönünde savlar da bulunmaktadır (Wood, 2008: 215, 216). Kuşkusuz burada ifade edilen köle emeğinin önemsizliği değil, hemen yanında duran özgür emeğin varlığının ortaya konulmasıdır (Wood, 2008: 217).

Tarımsal üretim yapan köylülerle birlikte zanaatkârlar ve tüccarlar, dönemin özgür nüfusunun önemli bir kısmını oluşturmaktadırlar. Bu grupların soylulardan farklılaştığı en önemli nokta, geçinmek için günlerini büyük ölçüde çalışarak geçirmek zorunda olmaları ve aristokrasi gibi "aylaklık" yapma imkânlarının olmamasıdır (Croix, 2014: 153). Geçinmek için çalışmak zorunda olmalarına rağmen, bu gruplar geleneksel bağımlılık biçimlerinden özgürleşmişlerdir. Söz konusu özgürleşme ve ardından siyasal görevler de üstlenmeleri, özellikle üst sınıflar açısından köleliğe daha fazla başvurulmasına yol açmış görünmektedir (Bilgin, 2004: 87). Wood'un (2008: 218) deyiimiyle "...köleliğin esareti kadar özgür işgücünün özgürlüğünün de Atina toplumunun temel, belki de en belirgin özelliği" olduğu ifade edilebilir.

Ekonomik olan ile siyasal olanın birlikteliğinin görünür olduğu Antik Yunan toplumunda, üreticinin siyasal alanda özgürleşmesine üretim alanında özgürleşme eşlik etmektedir ki bu noktada Antik Yunan demokrasinden söz etmek gerekmektedir. İÖ 7. yüzyıl sonrası tüccar, zanaatkâr ve köylülerin aristokratlara karşı mücadeleleri bu sürecin başlangıç noktasını oluşturmaktadır. İÖ 7. ve 6. yüzyıllar, aristokratlara karşı *demos*'un desteğini alan ve yasalara rağmen iktidara el koyan diktatör *Tyrannoslar*'ın mücadelesi bir yanda, Pers ve Sparta çatışmaları diğer yanda, Atina'nın çalkantılı dönemini oluşturmaktadır (Bilgin, 2004: 8-13). Bu dönemin demokrasiye giden yolunda, Solon, Kleistenes ve Perikles önemli uğrakları oluşturmaktadır.

Solon reformları, polis şeklindeki devletin, soylularca üretime el koymanın bir aracı olmaktan çıktığı ve yurttaşları aristokrasiye karşı koruyan bir kalkana

dönüştüğü önemli bir dönüm noktasıdır. Bu reformlar soyluların tüm gücünü ortadan kaldırmaz fakat güç mücadelesinin, siyasetin, toplum içinde ve *demos*'un desteğini alarak sürdürülmek zorunda olduğu anlamına gelmesi tarihsel bir değişime işaret etmektedir. Demokrasinin yerleşmesinde önemli reformlar yapan Kleistenes, kendisi soylu olmakla birlikte yukarıda belirtilen dönüşüme uygun olarak *demos* desteğiyle iktidara gelmiş ve geleneksel aristokrasinin *demos* üstündeki gücünü daha da azaltmıştır (Wood, 2013: 46-47). Kleistenes'le birlikte soy bağları yerine, birkaç mahalle ya da köyün bir araya getirilmesiyle oluşan *deme*'ler etrafında örgütlenen halk ile siyasal düzen değişmiştir. Alt sınıfların meclisi olan *Bule*'nin üye sayısı artırılmış ve temel yönetim organı haline gelmiştir. Perikles sonrası ise Antik Yunan demokrasisinin "altın çağı" yaşanmıştır. *Thetes* yönetime gelebilir olmuş, neredeyse tüm devlet memurlukları tüm yurttaşlara açık hale gelmiştir. *Ekklesia* adlı mecliste halk toplanmaya başlamış ve yönetimi seçim dönemlerinde değil sürekli denetlemişlerdir. Bu denetim ve sorgulama, her an görevden almayı da içermektedir (Yalçinkaya, 2011a: 38, 41).

Söz konusu değişimlere karşın Yunan demokrasisine dönük birtakım eleştiriler de yapılmaktadır. İnsan bile sayılmayan kölelerin, *metoikos*'ların ve kadınların içerilmeyişi, bu eleştirilerin başında gelmektedir. Öte yandan *demos*'un bulunduğu meclislerin; birtakım halk liderleri tarafından yönlendirilmesi ve halkın yönetime katıldığını zannetmesi, bir çeşit ideolojik işlevi olan meclisler oluşu başka bir itiraz noktasıdır. Söz gelimi Agora herkese açık görünmesine rağmen, yasalar önünde eşitlik anlamında *isonomia*, sözün eşitliği anlamında *isegoria* ve siyasal katılımıda eşitlik anlamında *isokratia* herkes için olsa da, Agora'da boş vakit geçirme ve tartışmalara katılma yine de gerekli eğitimi alan bir azınlığın yapabildiği bir şeydir. Bu anlamda içerdiği dışlama sebebiyle daha baştan "siyaseten özürülü" bir demokrasiden bahsedilmektedir (Yalçinkaya, 2011a: 41-47). Demokratik polis, yalnızca bazı insanların özgürlüğüne izin vermektedir; dolayısıyla dışlama, üstün gelme ve şiddete dayanır (Bettalli, 2018: 65).

Antik Yunan demokrasisine dönük dışlayıcı oluşu yönündeki eleştiri dikkate değer ve dönemin siyasal yapısı açısından açıklayıcı olmakla birlikte, bu durumun eksiklik ya da özür oluşu ifadeleri belli bir demokrasi idealinden geriye doğru bakışı içeriyor görünmektedir. Tarihsel olarak Yunan demokrasisinin kritik önemi, "...alt sınıflara eşsiz yurttaşlık konumu tanıyan ...köylü-yurttaşı yaratan, tarihsel bir deneyimden ortaya çık[mış]..." olmasıdır (Wood, 2008: 238). Bu yurttaşlığın temel koşulu olan *eleutheria*, başkası için çalışmaktan özgür oluşu, efendisizliği, başına buyrukluğa ifade

etmektedir (Wood, 2013: 43; Yalçinkaya, 2011a: 43). Aristokrasi ile özgür yurttaş arasında tarihsel olarak özgün bir ilişki yaratan bu durum, üretici sınıfların doğrudan baskı ve sömürüden yani artık ürüne el konulmasından kurtulması anlamına gelmektedir (Wood, 2008: 213). Burada yurttaşın demokrasi içindeki konumu biçimsel olarak oy vermek ya da birtakım siyasal kararlarda yer almaktan ibaret değildir; askeri, siyasal, hukuksal baskılardan, vergi yükümlülüklerinden ve artığın zor ile çekilmesinden kurtulmak gibi siyasal olduğu kadar ekonomik sonuçları olan tarihsel bir kazanımdır (Wood, 2008: 236).

Atina demokrasisinde yöneticiler ile üreticiler arasındaki ayrışma “...devleti artı-ürüne el koyarak mülk edinmenin bir aracı olarak görenler ile devleti sömürüden korunmanın bir aracı olarak görenler arasında[dır].” (Wood, 2008: 223). Devlet, bu bağlamda, üst sınıfların basit bir aracı olmadığı için sıradan halk da yönetimin nesnesi değil, öznesi konumundadır (Wood, 2013: 57). Croix’in (2014: 154); çalışmak zorunda olmayan, neredeyse tüm Yunan sanatı, edebiyatı, bilim ve felsefesini üreten, ordu komutanlığı yapan fakat tüm bunları başkalarının emeklerine el koyarak elde ettikleri boş zamanla gerçekleştiren “parazitler” olarak ifade ettiği aristokrasinin büyük bölümü, söz konusu toplumsal konumları sebebiyle demokrasi karşıtıdır. Antik Yunan aristokratları, üretici sınıfa ve yoksullara siyasal haklar vermesi sebebiyle, demokrasiden, Wood’un (2013: 52) deyimiyle, “... nefret ediyorlardı...”. Croix (2014: 360) ise mülk sahibi sınıfın, yoksulların hâkimiyetine girdiklerinden şikâyetçi olduklarını belirtmektedir.

Buraya kadar ortaya konulmaya çalışılan Antik Yunan ekonomisi, sınıfsal yapısı ve siyasal yapılanma olarak Antik Yunan demokrasisi, Platon’un ‘iyi yönetim’e dair düşüncelerini analiz etmeye çalışacağımız maddi ve toplumsal zemini oluşturmaktadır. Bu zemin üzerinden Platon’un düşüncelerini genel hatlarıyla takip etmek ve kendi toplumunda hangi soru ve sorunlara çözüm aradığını ve bu çözümlerin kim için ‘iyi’ye denk geldiğini tartışmak önemli görünmektedir.

Antik Yunan Toplumu Bağlamında Platon’un ‘İdeal Devlet’i

Platon’un yaşamı, Atina’da iç ve dış çatışmaların, demokrasi tartışmalarının yüksek olduğu bir döneme denk gelmektedir (Şaylan, 2008: 38). Toplumsal ve siyasal çelişkilerin yüksek olduğu zamanların siyaset teorisinde yaratıcı dönemleri oluşturduğu göz önüne alındığında (Wood, 2013: 15), Platon’un düşüncelerindeki tarihsel önem ile Atina’nın mevcut durumu arasındaki bağlantı önemli görünmektedir. Yalçinkaya (2011b: 92), bu dönemde Atina

polisinin çözülme döneminde olduğu ve Platon'un buna çare aradığını belirtir. Wood'a (2013: 23) göre ise Platon evrensel değerlerin peşinde olsa da, felsefi çabasının merkezinde Atina demokrasisine yönelik eleştirisi yer alır. Bu bağlamda yazılan Devlet kitabında Platon, ancak iyi bir devlet ve iyi bir toplumda gerçekleşebilecek iyi insan için iyi yönetimin bilgisini aramaktadır (Yalçınkaya, 2011b: 92). Diğer taraftan, Yunan dünyasında başlayan sistematik sorgulama ve toplumsal değişimler bağlamında, Platon, toplumsal hiyerarşiyi temellendirmek için gelenekler yerine yeni bir zemin arayışına girmek durumunda kalmıştır (Wood, 2013: 59).

Öte yandan Platon'un aristokrasi sınıfına dâhil bir aileden olması, akrabalarının aristokratik yönetimde bulunması ve Sparta ile ilişkileri gibi etkenlerin, onun aristokrasi savunusunun nedenlerinden biri olduğu literatürde ileri sürülmektedir (Aslan, 2006: 175-176). Şüphesiz düşünürlerin kişisel konumlarının ve ilişkilerinin ileri sürdükleri savlarda etkisi olduğu göz önünde bulundurulacak bir noktadır fakat çalışmamızın yöntemi bakımından Platon'un kişisel nitelikleri değil, düşüncelerini geliştirdiği toplumsal üretim-bölüşüm ilişkileri analiz çerçevesi olarak kullanılacaktır.

Devlet kitabının hemen başlarında Platon, toplumu insanların kendi kendilerine yeterli olmaması üzerine kurularak başlarken devamında bu kendine yetmezlik halinin çözümü olan toplumu, herkesin yaratılışına uygun tek bir işle uğraşması ilkesine dayandırır ki bu ilke ilerde hiyerarşik bir iş bölümüne varacaktır (Platon, 2020: 54-56). İşbölümü üzerinden ifadesini bulacak eşitsizlik, toplumun doğallığından dolayı doğaldır. Daha ötesi iş bölümünün insan yaratılışına/ruhuna bağlanması, eşitsizliği kalıtsal bir hale getirmektedir (Yalçınkaya, 2011b: 96, 98).

Kurulacak olan 'iyi yönetim'in amacı 'bütün topluma' mutluluk getirmesidir. Söz konusu bütünün mutluluğu, hiyerarşik yapıda herkesin kendine verileni yerine getirmesi ve bununla yetinmesidir: bekçiler karın tokluğuna çalışmalı, çiftçiler üretmeli, -ilerde toplumsal olarak aristokrasiye karşılık geleceğini iddia edeceğimiz- filozoflar yönetmelidir. Eğlence ve tembellik bütünün mutluluğu için bekçilerden ve çiftçilerden uzak tutulmalıdır (Platon, 2020: 116). Yöneten ve yönetilen veya kafaları ve elleriyle çalışanlar ayrımı buradan başlayıp tüm teorisi boyunca Platon'un iş bölümüne dayalı olarak üreticileri yönetimden dışlamasının temelini oluşturur (Wood, 2013: 77).

İş bölümü ve her sınıfın kendine ait erdemi taşıması temelinde kurulan iyi devlet, Platon'a göre her bakımdan iyidir. Sınıflarda bulunan erdemlerin

aynısına sahip olan devlet, bilge, yiğit, ölçülü ve doğrudur fakat devletin bilgeliği halkın sıradan bilgisi değil, onu yöneten küçük bir azınlığın toplum yararına bilgisidir (Platon, 2020: 125-127). Bu toplumda ölçülülük kimin ne yapacağını bilmesi, yönetilmesi gerekenlerin yönetime karışmamasıdır (Platon, 2020: 130). Yönetim ise ancak devlet gücüyle akıl gücünü birleştirecek olan filozof kralın işidir (Platon, 2020: 182). Filozof kral, sanıların arkasından giden bir filodoks değil, evrensel olan, görüngülerin ötesindeki bilgiye ulaşandır (Platon, 2020: 191).

Yalçınkaya (2011b: 115, 116), yöneticileri soya değil özel bir eğitime ve seçime dayandırması ve yönetimin devrindeki ilkenin yine soy değil liyakat olması sebebiyle, Platon'un öne sürdüğü yönetim modelinin aristokrasi olmadığını, liyakate dayalı yönetim anlamında meritokrasi ya da bilge azınlığın yönetimi anlamında philokrasi olabileceğini öne sürmektedir (Yalçınkaya, 2011b: 115-116). Fakat Platon'un siyaset felsefesi, daha önce ifade edildiği üzere içinde yaşadığı toplumdan başışık değildir. Ortaya koyduğu düşünceler, aristokrasinin Atina yönetimine geri dönüşünü ümit ediyor görünmektedir (Wood, 2013: 79). İdeal devlette ortaya koyduğu yönetici yani filozofların yönetimi, gerçeğin bilgisinin edinilmesi anlamında belirli somut koşulları gerektirmektedir: 'Gerçeğin' bilgisine ulaşarak devleti yönetecek olan kişiler, hem felsefe yapabilecek boş zamanı bulabilmek hem de çalışma zorunluluğunun ruhlarını zedelememesi için çalışmadan hayatlarını devam ettirebilecek bir konuma sahip olmak zorunda görünmektedir (Wood, 2013: 92). Bu bağlamda, Platon'un sadece iyi bir devletin ne olduğu ile değil ne olması gerektiği ile ilgilendiği açıktır (Yalçınkaya, 2011b: 92) fakat öte yandan "Platon'un felsefi idealizmi dikkat çekici biçimde materyalisttir..." (Wood, 2013: 92) zira yöneticiler için ifade edilen bilgelik erdeminin somut koşullarına, çalışmadan hayatını sürdürmek, felsefeyle ve siyasetle uğraşacak boş zaman ve gerekli eğitim imkânlarına dönemin Atina'sında erişimi olan sınıf kuşkusuz, daha önceki bölümlerde ele aldığımız ve toprak sahipliği ile ayrıcalıklı bir toplumsal konuma sahip olan aristokrasidir.

Platon'un basitçe soyluluk ve toprak mülkiyeti üzerinden bir yönetici sınıf tanımlamadığı ve bakış açısının akli reddetmediği açıktır (Wood, 2013: 94) fakat günlük yaşamın zorunluluklarından, görüntüler dünyasından öteye geçip evrensel bilgiye ulaşmak, sıradan halk için, mevcut/somut koşulları gereği, kapalı bir kapıdır (Wood, 2013: 82). Platon'un ideal devletindeki sınıf ayrımı, Antik Yunan dünyasındaki sınıf yapısıyla aynı olmasa da; yönetilen ile yöneten, üreten ile üretime el koyan, kalabalık sıradan halk ile ayrıcalıklı küçük bir azınlık ayrımıyla birçok bakımdan benzer görünmektedir.

Söz konusu sınıfsal ayrımlar ve bu ayrımlara denk düşen erdemler ile birlikte iş bölümüne dayalı olarak ortaya konulan ‘her bakımdan ve herkes için iyi’ devlet kurulduktan sonra Platon, bu devleti her türlü değişimden uzak tutmak ve mümkün olduğunca sabit yapısını korumak üzere düşüncelerini ilerletir. Altın, gümüş ve tunç mayalılar metaforuna göre, her bir sınıf doğuştan belirli bir yetenek ile doğar ve kendi mayasının aksine davranışı kabul edilemez. Özellikle tunç mayalıların kendi sınırlarını aşip önderlik etmeleri şehrin yıkımına sebep olacaktır (Platon, 2020: 111). Burada küçük bir istisna kapısı açarak Platon, bazen farklı mayalar arası geçiş öneriyor görünse de bunun toplumsal bir geçişkenlik ya da liyakate dayalı bir yönetim olarak yorumlanması pek mümkün görünmemektedir. Daha büyük ihtimalle bu yaklaşım, gerektiğinde hâkim sınıfların güçlendirilmesini ve aynı zamanda yönetici sınıflar içinde bu sınıfın birliğini bozabilecek olan ayrılıkların dışlanmasını ifade etmektedir (Yalçınkaya, 2011b: 101). Kendi döneminde, bazı asker ya da aristokratların, aristokrasinin ortak çıkarlarının aksine *demos*’un desteğini alarak yönetimi ele geçirmeye çalışmaları/geçirmeleri, altın mayalılarından dışlanacak kişilerin olması gerektiği ile ilgili Platon’a birtakım örnekleri oluşturmuş görünmektedir.

Koruyucu sınıfı için Platon, mal-mülk edinmekten uzak, altın ve gümüş gibi değerli madenlerin biriktirilmesinin yasak olduğu, birlikte yaşadıkları, özel mülkiyetin yokluğunun yanında özel aileye de izin verilmeyen, kadınların ve çocukların sahiplenilmediği bir yaşamın doğru olacağını ifade etmektedir (Platon, 2020: 113, 160). Burada özel mülkiyetin ve aile kurumunun koruyucu sınıf için reddedilmesi Platonik komünizm olarak yorumlanabilmektedir (Yalçınkaya, 2011b: 104). Böyle bir kavramsallaştırmanın; hem Antik Yunan ekonomisinin yapısı ile hem Platon’un ideal devletinin üretim biçimi ve sınıfsal yapısı ile hem de Platon’un niyetiyle ilgili olarak tarihsel ve toplumsal açıdan ileri sürülmesi problemli görünmektedir. Komünizmin çok sonraları ve bambaşka bir toplumsal/tarihsel çatışmadan ortaya çıkacağı ve salt bir sınıf için mülkiyetin reddedilişi üzerinden bir benzetimle ifade edilemeyeceği açıktır. Daha ötesi, Platon’un niyeti, koruyucu sınıfın kişisel çıkarlar yüzünden birbirine düşmemesinin sağlanması sayesinde, “her bakımdan iyi” olan ve Antik Yunan’da aristokrasinin yönetimine büyük ölçüde denk gelen yönetim yapısının değişmezliğinin korunmasıdır.

Platon için değişim o denli rahatsız edici bir durumdur ki, en küçük değişimler bile kargaşa ve devletin yıkımı anlamına gelecektir. Söz gelimi sanatçıların ya da başka işlerle uğraşanların savaşılar arasına yükselmeye kalkması ya da savaşıların yönetime katılmak istemesi kabul edilemez. İdeal devlette ifade

edilen üç sınıfın birbirinin işine karışması, en büyük suçtur. Tersine, her sınıf mensubunun kendi yaradılışına uygun tek bir işi yapması, doğruluğun ta kendisidir (Platon, 2020: 132-133). Değişmez bir toplum inşası; zenginlik ve yoksulluğun toplumsal yaşamda engellenmesi⁶ gerekliliği ve daha da ötesi, müzikte ya da çocuk oyunlarında kuralların değişiminin toplumun temelini sarsacağı düşünceleriyle ele alınır (Platon, 2020: 118, 121).

İdeal devleti kurduktan sonra onu değişmez bir şekilde sabitlemeye çalışan Platon'un ideal/iyi yönetimi bulma çabasının, kendi yaşadığı toplumun sorunlarına çözüm olarak üzerine düşünülmüş bir felsefeyi içeren bir yapıda olduğunu reddediyor değiliz fakat Platon'un niyetinden bağımsız olarak -ki niyeti çalışmamızın konusu değildir- ortaya koyduğu ideal yönetim, aristokrasinin çıkarlarına denk düşmektedir. Düşünürün toplumu için endişelenmesi, önerilen yönetimin devletin etkinliği için birtakım pratik karşılıklarının olması ve bunun işe yaraması, alt sınıfların görece güvenlik ve düzenlilik gibi birtakım 'faydalar' elde etmeleri; yöneten, üretime el koyan ve ayrıcalıklı bir konumda yaşayan aristokrasinin çıkarlarının merkezde olduğu gerçeğinin tespitini engellemektedir.

İdeal yönetimde ortaya konulan iş bölümünü, herkesin yerini ve erdemini bilmesini, hiyerarşiyi ve değişmezliği alt-üst ettiğini düşündüğü demokrasiyi Platon, en kötü yönetim biçimlerinden biri olarak sürekli aşağılamaktadır. Yönetimleri sıralamaya tâbi tuttuğu bölümde aristokrasi, iyi ve doğru insanı yaratacak bir yönetim olarak; demokrasi ise, hoş görünümlü ama alacabulaca, saygısızlığı, düzensizliği, serseriliği ve yüzüzlüğü ifade eden bir yönetim olarak ortaya konulur (Platon, 2020: 311). Dolayısıyla demokrasi, "Beceriksiz kitleler tarafından seçilmiş beceriksizlerden oluşan bir yönetim..." biçimidir (Vegetti, 2018: 445).

Platon'un demokrasi ile ilgili; erdem, ahlâk, adalet, düzen ve iyilik gibi değer yüklü ve bizim bu çalışmada her zaman 'kim için' sorusu ile yaklaşılması gerektiğini öne sürdüğümüz kavramlar çerçevesinde olan eleştirilerinin bir adım ötesinde, toplumsal güç ilişkilerine dair itirazlarını bulabiliriz. Platon'a göre demokrasinin olduğu bir toplumda, büyük ile küçük, yurttaş ile yabancı, öğrenci ile öğretmen arasındaki hiyerarşi bozulacaktır. Dahası, köleler efendileri kadar özgür olabilecek, hayvanlar bile özgür olacaktır ki bunlar Platon için kabul edilebilir şeyler değildir (Platon, 2020: 293). Bu özgürlüğün sonucu olarak demokrasi ile yönetilen bir devletten, Platon, kimsenin bir başkasının emrini dinlemeyeceğini, kimsenin bir başkasını iş yapmaya zorlayamayacağını, Tanrı'nın sahip olduğu özgürlüğün bundan

fazla olmadığını söyleyerek yakınmaktadır (Platon, 2020: 286). Antik Yunan demokrasiden bahsettiğimiz bölümde, bu yönetimin sadece oy vermek, belli meclislerde bulunmak, söz söylemekte özgür olmak gibi biçimsel öğelerden ibaret olmadığı; ekonomik olan ile siyasal olanın açık birlikteliğinin olduğu Antik Yunan toplumunda -ileride tartışılacağı üzere modern demokrasiden farklı olarak- siyasal hakların, ekonomik sömürüden de koruyucu bir niteliğinin olduğu yönündeki açıklamalarımız hatırlanacak olursa, Platon'un hiyerarşi ve çalışmaya zorlamak üzerine açıklamaları daha anlamlı hâle gelecektir.

Platon'un ideal devletinde, buraya kadar bahsettiğimiz üzere genel olarak ele alınan sınıflar, kendi yaşadığı dönemin sınıfsal/toplumsal gerilimlerine de uygun olarak toprak mülkiyetini elinde bulunduran aristokrasi ve özgür yurttaş konumundaki geri kalan gruplara denk gelmektedir. Yine Antik Yunan demokrasisinde, daha önce bahsettiğimiz üzere efendisinin malı sayılan, siyasal/hukuksal haklara sahip olmayan ve yurttaş sayılmayan kölelerden, toplumsal konumlarına da denk düşen bir biçimde pek bahsedilmemektedir. Genel olarak Devlet kitabına referansla tartıştığımız Platon'un, 'ikinci en iyi devlet'i ortaya koymaya çalıştığı diğer önemli eseri olan Yasalar kitabı (Platon, 1994), birincisine benzer ilkeler etrafında daha ayrıntılı kuralların, yasaların ve hesaplamaların ifade edildiği bir içeriği haizdir.

Genel olarak Antik Yunan ekonomik ve toplumsal yapısı ile buna eşlik eden Antik Yunan demokrasiden ve bu dönemin sorunlarıyla uğraşan Platon'un iyi yönetime dair düşüncelerinin toplumsal temelleri ve hangi sınıfsal gerilimlere denk düştüğüne dair bu bölümde yürüttüğümüz tartışmalardan sonra; 'iyi yönetim'e dair başka bir toplumsal biçim bağlamında düşüncelerini ortaya koyan Nozick'e geçmeden önce, söz konusu toplumsal biçim olan kapitalizmi, onunla eş oluşumsallığa sahip kapitalist demokrasiyi ve Nozick'in eserini verdiği 1970'li yıllarda kapitalizmin ve sosyal refah devletinin özel konumunu tartışmak, çalışmamızın yöntemi açısından anlamlı görünmektedir.

Kapitalist Toplum Biçimi ve Kapitalist Demokrasi

İngiltere kırsalındaki toplumsal ilişkilerin dönüşümüyle, tarımsal kapitalizmle başlayıp uzun bir tarih boyunca genişleyip yayılan, tüm toplumsal ilişkilerin içine yerleşen ve hâkim üretim biçimi haline gelen kapitalizmin tarihinden bahsetmek, bu çalışmanın kapsamının dışında kalacaktır. Bizim burada yapmaya çalışacağımız; kapitalizmin temel işleyiş mekanizmasının önceki üretim biçimlerinden farkı ile modern demokrasiyi Antik demokrasiden

farklılaştıran en önemli etken olarak kapitalizmdeki siyasal ve ekonomik alanlar ayırımına kısaca değinip, tartışmamızı modern demokrasinin nitelikleri üzerinden Nozick'in felsefesine doğru ilerletmek olacaktır.

Kendinden önceki üretim biçimlerinden farklı olarak kapitalizmde ücretli emek, yaygın bir şekilde kullanılmaktadır ve artık değerın üretimi ve birikim büyük ölçüde, meta biçimini almış bu ücretli emek üzerinden gerçekleştirilmektedir (Wood, 2003: 106). Kendi geçimini sağlamak, emek gücünü yeniden üretmek ve üretim araçlarına erişmek için işçi, piyasada emek gücünü satmak zorunluluğuyla karşı karşıyadır (Kınacı, 2018: 40). Kapitalizmin ayırt edici niteliği, salt ücretli işgücünün genişlemesinden ibaret değildir. Buna eşlik eden kapitalist mülkiyet, önceki üretim biçimlerinde görülmeyen bir dışlamayı içerir ve üretim araçları sahipleri için mutlak ve dokunulmaz bir mülkiyet olarak ortada durmaktadır; dolayısıyla üretim araçlarının mutlak mülkiyetine sahip kapitalist sınıf ile mülksüzleştirilmiş işçi sınıfı arasında bir karşılaşma ile yeniden üretim sağlanmaktadır (Kınacı, 2018: 40). Kapitalizm öncesi üretim biçimlerinde üreten/çalışan sınıflar; üretim araçlarının görece olarak sahipliğine ya da kendi koşulları içinde erişimine sahipken ve artık-ürüne el koyma ekonomi-dışı baskı ile gerçekleşirken (Dobb, 2007: 15-16) kapitalizmle birlikte söz konusu üretim araçlarına erişim için belli bir sözleşme çerçevesinde işgücünü satmak zorundadır ki bu sözleşme artık-ürüne el koyma şartlarını içermektedir.

Meta biçimini almış ücretli emek ve kapitalist mutlak mülkiyetin karşılaşması, kapitalist piyasada gerçekleşir. Kapitalizm öncesi üretim biçimlerinde mübadelenin gerçekleştiği pazar yapısından farklı olarak kapitalist piyasa, ekonomi-dışı baskı unsurlarını doğrudan gerektirmeyen, kendi kuralları ve zorunluluklarıyla işleyen ve tüm üretim faaliyetleriyle birlikte insan ilişkilerinin de içinde yerleştiği bir içeriği haizdir (Polanyi, 2014: 118). Kapitalizm öncesi pazar yapıları üretimi belirleyen bir nitelik taşımamakla birlikte siyasal ya da askeri güce ve bu anlamda kişisel taleplere bağlı iken kapitalist piyasa yapısı, kişilik-dışı mekanizma ve zorunluluklarıyla işlemektedir (Filho, 2007: 29). Piyasa ekonomisi içinde emek gücünün satılması, 'özgür' bireylerin sözleşme ilişkilerine girmeleriyle gerçekleşir ancak bu ilişki, emek gücünün mülkiyetten ve üretim araçlarından da 'özgür' olması yani mutlak olarak dışlanması gibi ön koşullara dayanmaktadır (Perelman, 2007: 152).

Kapitalizm öncesi üretim biçimlerinde artık-değere siyasal, askeri ya da hukuksal baskı ve bunlara eşlik eden geleneksel görevler üzerinden hâkim sınıflar tarafından el konulurken (Wood, 2008: 46) yukarıda bahsedilen

piyasa ve mülkiyet yapısı içinde kapitalizmde, ekonomi-dışı baskı ve zorlamalara gerek yoktur. Açık zor kullanımı, artık, mülkiyeti elinde bulunduranlar için gerekli değildir zira üretim ve artık-ürüne el koyma ekonomik alan içinde sözleşme ilişkileriyle gerçekleşmektedir. Şüphesiz ekonomik baskının işlerliği için siyasal baskıya hâlâ ihtiyaç vardır fakat bu daha önceki toplumsal biçimlerden farklı olarak doğrudan üretimin içinde görünür değildir ve farklı bir alanda işler görünmektedir (Wood, 2008: 45).

Bu durum bizi kapitalizmdeki ekonomik alan ile siyasal alan ayırımına getirmektedir. Daha önce bahsedildiği üzere kapitalizm öncesi toplumsal biçimlerde ekonomik olan ile siyasal olanın birlikteliği görünür bir yapıdadır: Söz gelimi, yukarıda bahsettiğimiz Antik Yunan'daki toprak sahibi sınıfın üreticiden artık-ürünü çekmesi siyasal ayrıcalıkları ve askeri güçleri üzerinden baskı ve zorlamalarla gerçekleşmektedir. Kapitalizmde ise ekonomik alan ile siyasal alan birbirinden ayrı olarak konumlandırılmıştır ki bu durum ekonomik alandaki güç ve sömürü ilişkilerini gizlemektedir. Ekonomik alanda üretim araçlarının mutlak mülkiyetine sahip kapitalist ile işçi arasındaki karşılaşma, karşılıklı anlaşmaya dayalı bir mübadele olarak varsayılmakta ve buradaki güç ilişkileri, tahakküm ve siyasallık yok sayılmaktadır (Bowles ve Gintis, 1996: 124).

Söz konusu varsayımlara rağmen artık-değere el koyma belirli bir toplumsal ilişki/sınıf ilişkisi olarak siyasallığı barındırmaktadır. Üretim ve üretime el koyma belirli iktidar mekanizmaları aracılığıyla gerçekleşir zira “Bir üretim biçimi sadece teknoloji değildir; üretken faaliyetin toplumsal düzenidir ve sömürü biçimi bir iktidar ilişkisidir.” Ekonomik ve siyasal alan birbirinden ayrılmış görünse de, hem ekonomik alan içinde siyasal ilişkiler sürmektedir hem de ekonomi-dışı baskı olmadan ekonomik baskının işlerliğinin sağlanması pek mümkün olmayacaktır (Wood, 2008: 41, 43, 46). Ekonomik alan ve ekonomik baskı, siyasal alan ve siyasal baskının tamamlayıcılığında gerçeklik kazanmaktadır (Akbulut, 2007: 12-13).

Siyasal iktidar ya da devlet, gerektiğinde ekonomi politikaları ile ekonomiye ‘müdahale’ etse bile ayrı bir siyasal alanda konumlanır. Ekonomik alandaki sömürme/artık-değere el koyma eylemini doğrudan üstlenmez zira devlet gücünün doğrudan kullanımı gerekli de değildir (Wood, 2008: 57). Kapitalist piyasanın kişilik-dışı işleyişine paralel olarak kapitalist üretim biçiminde devlet, kişilik-dışı bir yapıyı içerir: Görünümde kapitalist devlet, ‘herkesin devleti’ olarak, tüm yurttaşlara eşit mesafededir ve kim olduğuna bakmadan herkes için mülkiyeti ve sözleşme koşullarını korur (Gülalp, 1993: 93).

Söz konusu yapısı bakımından kapitalizm salt bir ekonomik düzen olmanın ötesinde belirli toplumsal düzeni ve buna denk düşen siyasal ilişkileri ve iktidar yapısını barındırır (Şaylan, 2008: 67-68). Siyasal alanda eşit oy hakkı ve yasalar önünde eşitlik, toplumsal eşitsizlikleri ve ekonomik alandaki iktidar biçimleri ile birlikte var olmaktadır (Aron, 1976: 41). Kişiliğe bağlı siyasal bir güçten soyutlanan ve piyasanın kâr ve rekabet koşulları altında gerçekleşen emek sömürüsü, kapitalist demokrasinin gerçeklik kazanacağı zemini oluşturmuştur (Therborn, 1989: 54).

Antik Yunan toplumunda ortaya çıkan demokrasi kavramıyla kapitalist toplum biçimi içinde anlam kazanan demokrasi bambaşka içerikleri haizdir. Macpherson'un (1984: 4) ifadesiyle bir zamanlar halk yönetimi anlamında, "aydın kafalı" insanların düşüncelerinde dahi "kötü" bir şey olan demokrasi, 20. yüzyılda "iyi" bir şeye dönüşmüştür. Kapitalist toplumda demokrasi, Atina'da olduğu gibi *demos*'un yönetimi ya da halk iktidarı olarak tanımlanmaktan çok, siyasal alanda tanımlı yurttaşın özgürlükleri, bu özgürlüklerin devlete karşı savunulması, özel alanların korunması gibi "evcilleştirilmiş", liberal bir içerikte anlam kazanmaktadır (Wood, 2008: 268).

Modern kapitalist demokrasinin toplumsal ve ekonomik eşitsizliği başka bir alana, siyasallığın dışına atarak tanımlaması, yurttaşların siyasal eşitliğine karşın artık-değerine el koyuşun bu eşitlikten etkilenmemesi, ekonomik sömürünün toplumsal eşitsizlikler ve mülkiyetten dışlanma ile gerçekleşmesinin 'siyasal bir konu olmayışı', Antik demokrasi ile karşıtlık oluşturmaktadır. Antik demokraside üreticiler, çalışma araçlarına erişim için piyasaya girmek zorunda olmadıkları ve dolayısıyla kapitalizmdekine benzer piyasa dolayimli ekonomik zorlamalara tâbi olmadıkları için, siyasal olarak ayrıcalıklı bir konumdaydılar. Siyasal olarak özgürlük, ekonomik baskılardan da kurtulmayı sağlıyordu. Artık-ürünün ekonomi-dışı baskılarıyla sağlandığı Antik Yunan toplumunda siyasal haklara sahip olmak, söz konusu baskılardan korunmak, efendilerin taleplerinden kurtulmak, askeri/kanuni baskılardan da özgürleşmek, vergi yükümlülüklerinden azade olmak anlamına geliyordu. Dolayısıyla Atina demokrasisinde yurttaşın siyasal hakları, ekonomik sonuçları da olan bir içeriği haizdi (Wood, 2008: 235-236).

Atina demokrasisinde, biçimsellikten öte yaşamsal/toplumsal hakları olan yurttaş kitlesinin büyüklüğü, daha önce de bahsettiğimiz üzere oldukça sınırlandırılmıştır. Kapitalist demokraside, Atina demokrasisine karşıt olarak yurttaş kitlesinin büyüklüğü neredeyse belirli bir devletin egemenlik alanında yaşayan tüm bireylere genişletilmiş olmakla birlikte, yurttaşlığın toplumsal/

siyasal gücü sınırlandırılmıştır (Wood, 2008: 242). Yurttaşlığın sayısal büyüklüğünün ve siyasal hakların genişlemesi, daha önce bahsedilen siyasal ve ekonomik alanların biçimsel olarak ayrılmasıyla, üretenler ve üretime el koyanlar arasındaki mülkiyet ilişkilerine dokunmadan gerçekleşmiştir (Wood, 2008: 236). Kapitalist demokraside siyasal hakların tanınması; ayrıcalıklı bir sınıfın ve çalışmak zorunda olan bir başka sınıfın varlığı için siyasal statülerin gerekmediği, siyasallığın dışında bir ekonomik alanda söz konusu sınıfsal ayrıcalıkların üretilebildiği yapıda gerçeklik kazanmıştır ve dolayısıyla sayıca genişleyen yurttaşlık kapsam olarak daralmıştır (Wood, 2008: 237). Ayrıcalıklı sınıflar için ekonomik ve toplumsal gücün ekonomi dışı statülere bağlı olmaktan çıkması, siyasal alandaki üstün konumlarının vazgeçilmezliğini de ortadan kaldırmıştır (Wood, 2008: 242).

Belirtmekte fayda var ki, kapitalist sınıfın siyasal ayrıcalıklara ihtiyacı kalmaması şeklindeki açıklamalarımız, egemen sınıfları tarihteki tek belirleyici özne olarak ele almamız gibi yöntemsel bir hatayı içermemektedir. Kapitalist demokrasi -siyasal alanda tanımlanmış sınırlı hâline ek olarak- içerdiği dışlayıcılıkların belli ölçüde aşılması anlamında uzun bir mücadele tarihine sahiptir (Şaylan, 2008: 341; Therborn, 1989: 51, 64; Wood, 2008: 236-241). Söz konusu sınıf mücadelelerinin yanı sıra kapitalizm, birçok tarihsel uğrakta dönüşümler geçirmiştir. İfade edilen dönüşümler çalışmamızın kapsamını aşıya da kapitalizmin ve kapitalist demokrasinin 1970’li yıllardaki özel niteliklerine kısaca göz atmak, söz konusu yıllarda eserini ortaya koyan Nozick’in düşünceleri üzerine yürüteceğimiz tartışma için önemli görünmektedir.

20. yüzyıl boyunca, yukarıda genel nitelikleri sayılan kapitalist ekonominin iki önemli uğrağı/krizi, 1930’lu yıllar ve 1970’li yılların başlarında yaşanmıştır. 1930’larla birlikte siyasal alanın genişlemesi ve 1970’li yıllarla birlikte tekrar daralması yönündeki düşünceler/talepler, 1970’lerde eserini veren Nozick’in ‘iyi yönetim’ ütopyası açısından önemli uğrakları oluşturmuş görünmektedir.

Yukarıda bahsedilen ekonomik alan ile siyasal alan ayırımına paralel olarak liberal ekonomi kuramının; kapitalist piyasanın bireylerin ‘özgür’ karşılaşmaları ile işlemesi, devletin piyasaya müdahale etmemesi ve en fazla piyasanın işlerliğinin hukuki koşullarını sağlaması, piyasanın iç işleyişinin yine piyasanın kendi içinde “görünmez el” tarafından sağlanacağı söylemlerine rağmen piyasanın kendi kendini düzenleyeceği düşüncesi, 1929 yılı sonbaharında sarsılmıştır (Şaylan, 2008: 352-356).

“Büyük Bunalım” adı verilen dönemde, kapitalist merkezler olan ABD ve Batı Avrupa’da işsizlik yaygınlaşmıştır (Savaş, 2007: 640). Dönemin kapitalizm için bunalım olarak nitelenmesinin temelinde, azalan ücretler sebebiyle çalışan sınıfların satın alma gücünün düşmesi ve değer piyasadaki gerçekleşmemesi yatmaktadır ki çözüm olarak işçilerin ücretlerinin artırılması öne sürülmüştür (Bowles ve Gintis, 1996: 36). Keynesyen paradigmanın ön plana çıktığı bu dönemde, tam istihdamın sağlanması, toplam talebin artırılması ve krizin önlenmesi için devlet müdahaleleri öngörülmüştür (Şaylan, 2008: 357). Burada talep edilen siyasal müdahale, kapitalizm öncesi üretim biçimlerinde olduğu gibi siyasal ayrıcalıklar ile artık-değerin elde edilmesine dönük bir içeriği değil, kendi iç dinamikleriyle ayakta duramayan ekonomik alanın yeniden işlerliğini sağlamaya dönüktür. Bu anlamda siyasal alanın genişlemesi talebi, kapitalizm içinde bir taleptir ve piyasanın tahkim edilmesine dönüktür.

Söz konusu bunalım, devletin ekonomiye ve piyasaya doğrudan müdahalesiyle aşılmıştır ve bu yeni dönem “refah devleti kapitalizmi” olarak adlandırılmıştır. Bu durum kapitalist sınıf için mevcut yapının sürdürülmesi anlamına gelmekle birlikte, mülksüz sınıfların siyasal etkinliklerini artırmaları, sosyal demokrat partilerin aktif rol almaları anlamında demokratikleşme süreçleri de yaşanmıştır (Şaylan, 2008: 360-362). Diğer yandan devletin yeniden dağıtımcı bir şekilde ekonomiye müdahalesi, birtakım sosyal hakları sağlaması, çalışan sınıfların ekonomiden aldığı payı artırmış görünmektedir.

1930’lar sonrası, 1970’li yıllara kadar refah devleti genişlemiştir ki bunun bir anlamı da piyasanın toplumsal denetim altında tutulmasıdır (Bowles ve Gintis, 1996: 34). Söz konusu denetim mekanizmasını sınırlı düşünmek gerekmektedir zira her ne kadar toplumsal talepler genişlese de, yurttaşlar doğrudan ekonomiye dair karar alma süreçlerini ele geçirecek ve kapitalizmin temel niteliklerini ortadan kaldıracak bir hadde ulaşmamıştır (Bowles ve Gintis, 1996: 35). Kapitalist ekonominin kuralları hâlâ işlemektedir fakat kendi krizinden ortaya çıkan yeni bir denge durumu söz konusudur.

Refah devletinin ve demokratik taleplerin genişlemesi, demokratik örgütlenmeler etrafında birleşmesiyle sermayenin işgücünü disipline etme gücünün sınırlanması, kârlı yatırımların toplumsal denetime tâbi olması, kapitalizmin işleyiş mantığını zorlayan durumlar ortaya çıkarmıştır (Bowles ve Gintis, 1996: 35). 1930’lardakinin aksine genişleyen ekonomik taleplerle birlikte 1970’li yıllar, 20. yüzyılın ikinci büyük kapitalist krizini oluşturmuştur (Bowles ve Gintis, 1996: 36; Şaylan, 2008: 398). Söz konusu krizin kaynağı

olarak refah devleti ve toplumsal talepler neticesinde piyasanın daralması ve ekonomiye müdahale ile birlikte kâr hadlerindeki düşüş gösterilmiştir (Şaylan, 2008: 404- 405).

Söz konusu kriz şartları altında siyasal söylem de değişmeye başlamıştır (Bowles ve Gintis, 1996: 35). 1930’lu yıllarda krizin çözümü olarak sunulan refah devleti, kapitalist merkez ülkelerin raporlarında yeni krizin kaynağı olarak ifade edilmiştir. Çoğulcu demokrasi ile tüm toplum kesimlerinin siyasal iktidarı etkilemesi ve bölüşümcü politikalar, kamusal harcamaların irrasyonel bir şekilde büyümesinin sebebi olarak ifade edilmiştir. Bu durum karşısında, 1980’li yıllarda belirginleşecek olan yeni bir siyasal yapılanma sürecine girilmiş ve refah devleti tasfiye edilerek piyasanın egemenliği tekrar tesis edilmeye çalışılmıştır (Şaylan, 2008: 403, 406).

Kapitalizmdeki alanlar ayrımı, refah devleti döneminde yurttaşların siyasal alanda ekonomik talepler öne sürmesi ile bir miktar yerinden edilmiş görünmektedir fakat çok geçmeden ‘aşılan’ bu sınırların yeniden eski hâline döndürülmesi eğilimine girilmiştir. Bu eğilimin başlangıcına denk gelen 1970’li yıllar, refah devletini ve devletin yeniden dağıtımcı niteliğini eleştiren Nozick’in düşüncelerini kaleme aldığı yıllardır. Şimdi, genel olarak kapitalist toplum ve özel olarak 1970’li yılların refah devleti kapitalizmi bağlamında Nozick’in düşüncelerinde ‘iyi yönetim’in neye denk geldiğini araştırmak anlamlı görünmektedir.

Kapitalist Piyasa Bağlamında Nozick ve Minimal Devlet

Nozick, yukarıda ifade edilen 1970’li yılların toplumsal koşulları ve siyasal sorunları bağlamında düşüncelerini geliştirmeye; ilk iş olarak, ideal bir devletin nasıl organize edileceği sorusundan önce, siyaset felsefesinin temel sorusu olarak nitelediği, herhangi bir devletin varlığının gerekli olup olmadığı sorusunu sorarak başlar (Nozick, 2006: 31). Bu iki soru, soruluş sırasıyla eserinin iki ana hattını oluşturur: Önce devletin neden gerekli olduğu ortaya konulmaya çalışılır; daha sonra devletin gerekliliğinden yola çıkılarak ‘en iyi devletin’ nasıl olacağı tartışma konusu edilir.

Devletin gerekliliğini ortaya koymak için Nozick; herhangi bir tarihsel/ toplumsal değişimi temel almak yerine, henüz herhangi bir devlet yapılanmasının olmadığı bir dönemdeki insan topluluklarına dönük varsayımları içeren, kurgusal fakat öğretici olduğunu söylediği, “doğa hali teorisi” ile başlar. Söz konusu doğa hâlinde “ahlaki” sınırlara uygun davranan insanların bulunduğu devletsizlik hâli “en iyi anarşik” durum olarak

başlangıç noktasıdır ve ifade edilen ahlak sınırlarının aşılmasının sebepleri araştırılarak devletin ortaya çıkışı temellendirilecektir (Nozick, 2006: 33-37).

Doğa hâlinde birbirlerine saygı içinde yaşayan insanların arasında mutlaka bir yerde anlaşmazlıklar ve hak ihlalleri ortaya çıkacaktır. Çalışmanın kritik noktasını, söz konusu ihlal durumlarındaki yargılama oluşturmaktadır. Bireylerin kendilerine dönük bir ihlalde tarafsız olması beklenemez. Haksızlığa uğrayan birey, duygularını da işe karıştıracığı için aşırı bir tazminat talep edebilir ve bu durum sonu gelmeyen misillemelere ve düşmanlıklara yol açabilir. İhlale uğrayan birey eğer güçsüzse zararını tazmin edemeyebilir (Nozick, 2006: 41).

Muhtemel zayıflıkları sebebiyle insanlar bir araya gelip “koruma birlikleri” oluşturacaktır. Bu birliklerin karşılaşacağı ilk sorun, karar vericilerin kimler olacağıdır. Bu sorun Nozick tarafından, koruyucu birim içinde gerçekleşecek iş bölümü ile çözülür; bazı girişimciler koruma işlerini devralacaktır. Koruma işleri, belli bir ücret karşılığı verilen bir hizmettir ve farklı fiyatlandırmalarla daha özel koruma seçenekleri de mevcut olacaktır. Koruyucu birim üyeleri, birimin müşterileridir ve birimle birey arasında sözleşme ilişkisi tesis edilir (Nozick, 2006: 42-46).

Nozick’in doğa halindeki bireyler ile birimlerin ilişkisine dikkat edilirse, bu bireylerin, kapitalist bir toplumun varsayımları zihinlerinde olan insanlar olduğu fark edilir -ya da bu bireylerin yaratıcısı olarak Nozick söz konusu kategorilere sahiptir-. Birlik içinde ilk işlerinin uzmanlaşma olması bir yana, koruma işlerinin ticari sözleşme ile tesis edilmesi, birim üyelerinin müşteri oluşu, birimin farklılaştırılmış hizmetlerine farklı fiyatlandırmalar üzerinden erişilmesi, doğa halindeki bireyleri bir anda kapitalist topluma yaklaştırmaktadır. 16. ve 17. yüzyıl toplum sözleşmesi kuramcıları tartışmamızın konusu değildir fakat onların kurguladığı doğa hâli ve buradan çıkış anlamında toplum sözleşmesinin oluşturulmasının büyük ölçüde toplumsal birliğe doğru gidiş anlamında karşılıklı bir anlaşmayı varsaymasıyla, Nozick’in doğa hâlindeki bireylerinin ticari sözleşme ilişkisi kurması ve bir nevi piyasada meta değişimine giren bireylere benzemesi, kapitalist ilişkilerin sosyal ilişkiler dâhil tüm alanlara yayıldığı bir dönemde yazan Nozick adına dikkate değer görünmektedir.

Nozick’in doğa hâli kurgusuna devam edecek olursak; koruyucu birimlerin kurulmasıyla birlikte yeni bir sorun ortaya çıkmaktadır: Kendi üyelerine/ müşterilerine koruma hizmete veren koruyucu birimler arası çatışmalar ve

bunun sonucu olarak zayıf olandan güçlüye doğru koruyucu birimler arası müşteri transferinin gündeme gelmesi fakat koruyucu birimlerin güçleri birbirine yakınsa birimler arasında sürekli çatışma hâlinin doğma ihtimali (Nozick, 2006: 46-47). Bu sorunu bertaraf etmek isteyecek olan koruyucu birimler, çözüm olarak üçüncü bir yargı merci için anlaşmak isterler ve birimler arası “federal bir adalet sistemi” oluşur. Böylece “...anarşinin yerini minimal devletler grubuna benzeyen bir şey alır.” fakat bu değişimin, kendiliğinden gruplaşmaların yanı sıra piyasa baskılarının, iş bölümünün, ölçek ekonomisinin ve rasyonel çıkarların etkisiyle gerçekleştiği öne sürülür (Nozick, 2006: 48). Yine burada da insanların doğa hâlinde çıkışının kapitalist piyasadakine benzer etkenlerle açıklanıyor oluşu ilgi çekicidir.

Ortaya çıkan federal yapı, henüz devlet niteliğini haiz değildir zira bir devlet gibi güç kullanımı ve cezalandırma konusunda tekel olma talebinde değildir (Nozick, 2006: 56-57). Ayrıca devlet yapılanmasında her insan korumadan faydalanır ve maliyete katlanır, yani kimi diğerinden fazla ödeme yaparken koruyucu birimde korunma, piyasadan alınan bir mal durumundadır ve herkes kendi maliyetine katlanır (Nozick, 2006: 57-58). Nozick için, yukarıda bahsedilen, siyasal alanda sınırlandırılmış ve toplumsal hayatın birçok siyasal karşılaşmasını kapsamı dışına bırakmış liberal gece bekçisi devlet bile, vergilerle finanse edildiği için dağıtımcıdır ve dolayısıyla rahatsız edicidir. Ortaya çıkan koruma birlikleri federasyonu ise kendisinden koruma sözleşmesi alan müşteriler arasında güç kullanım tekeline sahip olan, özel koruma birimleri ile minimal devlet arasında kalan bir “ultra minimal devlet”tir (Nozick, 2006: 59).

Nozick’in kurgusunun bu aşamasında yeni bir sorunla karşılaşılır ki bu, koruyucu birimlerin müşterisi olmayan bağımsız bireylerin izole edilmesi ve cezalandırılması ile ilgili adalet sorunudur (Nozick, 2006: 92-94). Bağımsızların cezalandırılmaları, bir araya gelmiş grup üyelerini tehlikeye düşürebilir ve özel koruyucu birimler tarafından gerçekleştirilemez (Nozick, 2006: 130). Verilecek herhangi bir ceza adil olmadığında, bağımsız bireyin tazminat hakkı doğacaktır (Nozick, 2006: 138). Nozick burada bireylere direnme hakkı için kapı aralar: “İlke şudur: Bir insan, eğer başkaları kendisine güvenilir veya adaletli olmayan bir adalet yöntemi kullanırsa, kendini savunmak için direnebilir.” (Nozick, 2006: 146). İlerleyen kısımlarda daha açık bir hâle gelecek olmakla birlikte henüz adaletin ne anlama geldiği belli değildir. Adaletin piyasa koşullarında anlamlandırılmasıyla ise aralanan direnme hakkı kapısı büyük ölçüde kapanacaktır.

Koruyucu birimlerin birlikteliğiyle egemen hâle gelen yapı, ayrıcalıklı bir konumdadır ve bağımsızların adalet sisteminin kendi müşterilerine uygulanmasına izin vermez. Söz konusu yasaklamanın bağımsızları dezavantajlı duruma düşürmesi, koruyucu birimi tazminat ödemek durumunda bırakır fakat bu, koruyucu birim için maliyetli bir yoldur. Bağımsızlarla ortaya çıkan anlaşmazlığın en düşük maliyetli yolu, koruyucu birimin onlara, müşterileriyle çatışma durumunu kapsayan koruma hizmeti sağlamasıdır (Nozick, 2006: 153-155). Bağımsızları da kapsayan yapı, kendi bölgesindeki herkese koruma hizmeti sağladığı için devlet haline gelir fakat dağıtımçı devleti reddeden Nozick hemen bir düzeltme ekler: Bağımsızlara verilen adalet hizmeti dağıtımçı bir amaçla değil, tazminat bedelinin minimize edilmesi sebebiyledir (Nozick, 2006: 158-159).

Böylece Nozick için 'iyi yönetim' anlamına gelen, "kabul edilebilecek en kapsamlı devlet" olan minimal devlete ulaşılır. Bundan bir adım ötesi, insan haklarını ihlal eden bir devleti karşımıza çıkarır (Nozick, 2006: 203). Bireylerin, diğer bireylerinkini ihlal etmemek kaydıyla dokunulmaz hakları vardır ve 'iyi devlet', hırsızlığı ve sahtekârlığı önleme, ticari sözleşmelere uyulmamasını engelleme gibi dar fonksiyonları olan, bazı insanların diğerlerine yardımı için yasaklamalara hakkı olmayan minimal devletten fazlası olamaz (Nozick, 2006: 21). Bu kısım Nozick'in adalet anlayışı hakkında ipuçları vermektedir: mülkiyet ve sözleşme ilişkilerini ihlal, adaletsizlik anlamına gelecektir ve ideal devletin işi, kapitalist piyasanın öngörülebilirliği için vazgeçilmez olan bu iki ilişkiyi koruyarak 'adaleti' sağlamasıdır. Toplumsal üretimin yeniden dağıtımını ise adaletsizliğin ikinci uğraşını oluşturacaktır.

Mülkiyetin ve sözleşme ilişkilerinin herkes için korunması yani bu açıdan yasalar önünde eşit muamele, talep edilebilecek adaletin sınırını oluşturuyor görünmektedir. Toplumdaki mülkiyet eşitsizlikleri tamamen bireysel yetenek farklılıklarına indirgenmekte ve buna dönük herhangi bir talep haset duygusu olarak ifade edilmektedir (Nozick, 2006: 308). Kapitalist piyasa, 'yeterince' istekli olan herkese iş imkânı yaratacaktır. Mülkiyetin yeniden paylaşımı gibi sahip olma yetkilerini içermediği sürece 'demokratik' otorite yapıları da sağlayacaktır. Söz gelimi şirket ya da kooperatif kurmak, kapitalistler sınıf kadar işçi sınıfının da 'demokratik' hakkı olarak verilir (Nozick, 2006: 319). Burada, toplumsal koşullar ve eşitsizliklerin oluşturduğu zorlamalar sebebiyle bireylerin eylemlerinin gönülsüzlüğü ileri sürülemeyecektir. Başkaları tarafından kısıtlanmak, onların haklı eylemi sebebiyle ise meşrudur ve içinde bulunulan imkânlar dâhilindeki 'tercihler' gönüllü kabul edilir. Toplumsal eşitsizliklerin yarattığı sınırlama, kanadı

olmayan birinin yürüyerek bir yere gitmek zorunda oluşu kadar doğal bir geçekliğe tekabül eder (Nozick, 2006: 333). Bir Z işçisinin çalışmak ile aç kalmak arasındaki 'seçimi', A'dan Y'ye kadar olan bireylerin 'hakları' içinde hareket etmiş olmaları şartıyla gönüllü bir seçimdir (Nozick, 2006: 334).

Daha önce kapitalizmin genel niteliklerinde bahsettiğimiz ekonomik alanın demokratik taleplerin dışında tutulması ile Nozick'in açıklamaları birbiri ile örtüşmektedir; demokrasi Nozick için Platon'da olduğu gibi rahatsız edici bir şey değildir zira daralmış kapsamı sebebiyle, ekonomik tahakküm ve sömürüyü Yunan demokrasisindeki gibi engelleyen bir yapısı yoktur. Toplumsal eşitsizlikler ve bu eşitsizliklerin mülkiyet ve sözleşme ilişkileri ile yarattığı ekonomik baskı ve tahakküm, bir siyasal karşılaşma değil, 'özgür' bireylerin karşılıklı anlaşması olarak ifade edilmektedir. Aç kalmak ya da emek gücünü satmak ve artık-değere el konulmasına 'razı' olmak bir zorlama değil, tamamen bir 'tercih' meselesi gibi görülmektedir. Mülk sahibi olmayanların; 'mülklerinin' ve sözleşme ilişkisine -dayatılanı kabul etme zorunluluğunda olsa dahi- taraf olma özgürlüklerinin eşit yasalar tarafından korunması, demokratik bir yönetim adına yeterli olarak ifade edilmektedir. Söz konusu yapı; siyasal alandaki devlete, toplumsal eşitsizliklerin doğal olduğu varsayımıyla ekonomik alandaki sömürü ilişkilerinin koşullarını koruma görevi vermektedir. Ekonomik alan ise siyasallığın tartışma konusu dahi değildir.

Nozick, toplumsal eşitsizliklerin siyasal güce erişim konusunda eşitsizlikler getireceğini kabul etmektedir fakat "...makul ölçüde bilinçli bir vatandaşlıkla birleştğinde..." minimal devletin bu sorunu aşacağını belirtmektedir. Salt 'makul' bir vatandaşlık bilinciyle bu erişim eşitsizliğinin nasıl aşılacağı belli değildir fakat bu belirsizliği çözmek yerine Nozick, minimal devletin başka bir özelliğini ileri sürer: Minimal devletin gücü de minimize edildiği için, zenginler tarafından ele geçirilse bile siyasal güç anlamında etkisi minimal olacaktır; aksine devlet büyürse, ele geçiren zenginler şahsi menfaatleri için kullanabileceklerdir (Nozick, 2006: 344). Dolayısıyla tüm yaşamsal/toplumsal taleplerin ve çatışmaların dışına çıkarılmış minimal devlet, artık ele geçirilmesi anlamsız bir küçüklüktedir fakat bunun karşısında ekonomik alandaki iktidar ve tahakkümün maksimal olacağı, Nozick için tartışma konusu bile değildir.

'En iyi devleti' bulduktan sonra Nozick, bunun minimal yapısını korumak için yeniden dağıtımcı eylemleri de adaletin dışına taşır. Toplumdaki yardıma muhtaç gruplar için sosyal aktarımlar, piyasada gönüllü fonlarla

gerçekleşecektir (Nozick, 2006: 336-337). Özgür bir toplumda kaynakların kontrolü ve değişimi, bireylerin gönüllülüğüyle gerçekleşir ve herhangi bir kişi ya da grup, paylaşım ile ilgili karar mekanizmalarına ve kaynakları kontrol etmeye kalkışamaz (Nozick, 2006: 204). Devlet tarafından vergilendirme ve benzeri büyük sosyal havuzlar; insanları düzene koymak, çalışmalarının sonucuna el koymak, karşılıksız çalışmaya zorlamak, onların ne yapacaklarına karar vermek ve dahası onlara sahip olmak anlamına gelen kalıba sokulmuş dağıtımcı adalettir (Nozick, 2006: 229). Dolayısıyla Nozick için refah devleti ve onun dağıtımcı uygulamaları en büyük tehlikedir ve kapitalist piyasanın işleyişini bozmaktadır (Tosun, 2010: 131). Nozick böyle bir devlet ve adaletten rahatsızdır fakat yine ekonomik alandaki sözde ‘gönüllü’ sözleşmelerin insanları düzene koyduğundan, onların artık ürünlerine el konulması, nasıl yaşayacaklarının belirlenmesi, zamanlarının büyük kısmında onlara sahip olunması gibi sonuçlar ürettiğinden bahsetmemektedir zira ona göre bunlar doğaldır.

Nozick’in bu yaklaşımı, yine liberal bir kuramcı olan Rawls’in ortaya koyduğu ifadeler ile çelişki hâlinindedir. Yine hipotetik bir doğal ya da ilk durum tasarımı ile başlayan Rawls’a göre, ‘bilgisizlik peçesi’ adını verdiği toplumsal arka plânların yokluğunda adilane bir konum elde edecek olan insanlar, ‘hakkaniyet olarak adalet’i ortaya koyabileceklerdir (Rawls, 2007: 60, 72). ‘Hakkaniyet için adalet’in gerçekleşmesi için iki ilke gereklidir: Birincisi temel hak ve özgürlüklerde herkesin eşit olması iken ikincisi ise fırsat eşitliğinin herkese sağlanması için, toplumsal olarak en az avantajlı olacak bireylerin yararını en-çoklaştıracak eşitsizliklerin kurumsallaşmasıdır (Rawls, 2007: 321). Dikkat edilirse, Nozick’ten birkaç yıl önce eserini veren ve aşağı-yukarı onunla aynı toplumsal bağlamı paylaşan Rawls, devletin küçülmesini istese bile sosyal yeniden dağıtım ilkesinden tam olarak vazgeçmemekte, onu bir toplumsal telafi mekanizması olarak tutmaktadır. Nozick için ise bu daraltılmış yeniden dağıtımcı uygulamalar hiçbir şekilde kabul edilebilir değildir ve yardımın kendisi dahi piyasanın işleyişine bırakılmalıdır. Dolayısıyla Nozick’in kapitalist piyasa ekonomisine atfettiği ‘kutsiyet’, liberal teorisyenlerin dahi ötesine geçmektedir.

Literatürde Nozick’in eleştirileri önemli yer tutmaktadır. Söz gelimi Kaufmann (2003: 19, 20, 88, 89), Nozick’in teorisinin açıkça zenginlerin korunması için ortaya konulmuş bir devleti ifade ettiğini dile getirmektedir. Herhangi bir yeniden dağıtımın, yeniden dağıtıma ihtiyacı olmayanlar tarafından angarya olarak görülmesi, mülkiyet haklarının korunmasına gelince hiçbir kısıtlamanın kabul edilmemesi ile karşılanmaktadır. Minimal

devlet kavramlaştırması ile anarşistleri dahi ikna etme hedefiyle yola çıkan Nozick'in, anarşistleri dahi ikna edemeyeceğini ifade eder. Öte yandan Gray (2003: 10-11), Nozick'in teorisinde sadece negatif hakların koruması görevi verilen devletin koruyacağı hakların ne olduğunun muğlâk olduğunu ifade etmektedir. Bu durum bütün teorisinin belirsiz bir söyleme oturması anlamına gelmektedir. Rothbard (2006: 248) ise Nozick'in risk ve tazminat üzerinden yaptığı açıklamaların sınırsız despotizme götürebileceğinden bahsetmektedir. Riskli faaliyetler ve tazminat her yönüyle sorunludur ve bir çeşit tesadüfen yeniden dağıtımı ortaya çıkarmaktadır (Rosanvallon, 2004: 72-73). Sonuçta söz konusu minimal devlet, tüm kısıtlamalardan azade kılınmış bir özel şirkete benzemektedir ve böylesi bir tekel gücün toplumun 'iyiliği' için kullanılacağı son derece şüphelidir (Rowley, 2002: 78).

Yukarıdaki eleştirilerle çalışmamızda ortaya koyduğumuz eleştiriler belli noktalarda söylem düzeyinde benzemektedir fakat bizim Nozick ile ilgili eleştirel tutumumuz salt bir söylem analizine dayanmamaktadır: Daha önce belirtildiği üzere Nozick'in ifadelerinin kapitalist toplumsal biçimin söz konusu dönemdeki formasyonunda nereye denk düştüğüdür. Öte yandan, çalışma içinde, Platon ya da Nozick'in ifadelerine dönük eleştirilerimiz, başka bir toplumsal konumun ya da siyasal yapılanma biçiminin savunusu anlamına gelmemelidir zira yapılmaya çalışılan, düşünürlerin varsayımlarının toplumsal gerçeklikte neleri yok saydığının ortaya konulması çabasıdır. Bu bakımdan, Nozick'in ifade ettiği sosyal uygulamaların kapitalist piyasanın işlerliği ile ilgili yerine getirdiği işlevler tartışılabilir niteliktedir zira refah devleti, kapitalist bir yapılanmanın tam karşısında durmak bir yana daha önce ifade edildiği gibi kapitalizmin dönemsel bir krizden çıkışı anlamında onun sınırları içinde ve işlerliğine dönük bir çözümdür. Ekonomik alanın ve kapitalist piyasanın bu anlamda bir özgürlükler alanı olarak sunulması ve karşılığında siyasal alanın ve devletin mümkün olduğunca piyasanın işlerliği için bir işlev olacak kadar küçültülmesinin savunusu, mevcut toplumsal eşitsizliklerle birlikte ele alınmak durumundadır ve Nozick düşünceleri, -niyeti ister ideolojik bir konumlanış, ister '70'li yılların kapitalist krizine çözüm bulmak, ister insanlık için ideal bir yönetim biçimi tasarlamaya çalışmak olsun- bu haliyle kapitalist sermaye sınıfının çıkarlarına denk düşmektedir.

Sonuç olarak Nozick açısından "Minimal devletten daha kapsamlı bir devlet mazur görülemez." (Nozick, 2006: 373). Eseri boyunca birtakım düşüncelerini savunmak için bağlamından kopuk çeşitli manipülatif örneklerle mantıksal benzetimler kuran Nozick⁷, 'demokratik' bir devletin veya kabul edilemez

olsa bile minimal devletten daha fazlasının ortaya çıkışını, bir holdingde hisselerin ve kişisel hakların hisse olarak satılmasının iyimser bir hikâyesiyle anlatır (Nozick, 2006: 373). Kapitalist piyasanın işleyişine dokunmadan ilerleyen ve 'sınırları' aşan bu kurgusal devlet bile kabul edilebilir değildir.

Sonuç

Çalışmamız boyunca, siyaset felsefesinde 'iyi yönetim' tartışmalarında 'iyi' olanın ne olduğunu ortaya koymak için, söz konusu tartışmaların yürütüldüğü toplumsal bağlam incelenmeye ve tek bir bütün olmaktan çok farklı siyasal konumlanışlar üzerinden farklı sınıflar ve katmanlardan oluşan toplum yapılarında 'kim için iyi' sorusu cevaplanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, bilinen insanlık tarihinin tamamında böyle bir çabanın yürütülmesinin bu makalenin kapsamını aşacağı düşüncesiyle, Antik Yunan toplumu ve demokrasisi ile kapitalist toplum ve kapitalist demokrasi zemininde -her iki düşünürün de yükselen demokrasi taleplerine karşı aldığı konum göz önünde bulundurularak- Platon ve Nozick'in düşünceleri incelenmiştir. Söz konusu düşünürlerin 'iyi yönetim'e dair düşüncelerinin incelenmesi; onları bir basitleştirme ile herhangi bir sınıfın ideologu olarak konumlandırmayı değil, kendi toplumlarının sorunlarına çözüm aramakla birlikte belirli varsayımları altında idealize ettikleri yönetim biçimlerinin belirli toplumsal sınıfların çıkarlarına denk düştüğü yaklaşımla, tarihsel maddeci bir zeminde tartışılmıştır.

Antik Yunan toplumunda, toprak mülkiyeti sahipliğine bağlı olarak üretenler ve artık ürüne el koyanlar ekseninde gerçekleşen sınıfsal çelişkede, aristokrasi ile özgür yurttaşlar arasındaki mücadele sonucu Antik Yunan demokrasisi ortaya çıkmıştır. Söz konusu toplum yapısında ekonomik olan ve siyasal olanın görünür birlikteliği ve artık ürüne el koymanın siyasal ayrıcalıklara dayanması sebebiyle, siyasal eşitlik ve özgürlük, yurttaşlar için ekonomik sömürüden korunma anlamında toplumsal haklar sağlamıştır. Sınıfsal ayrıcalıklarına dayanarak ekonomi-dışı zor yoluyla çalışan sınıflardan artığı çeken ve yaşamını devam ettirmek için çalışmak zorunda olmayan aristokrasi için demokrasi, söz konusu ayrıcalıklarını kısıtladığı için kabul edilebilir bir siyasal yapılanma olarak görünmemektedir.

Söz konusu toplum yapısı bağlamında düşüncelerini geliştiren Platon, 'her bakımdan doğru olan' ideal devlette sınıfların birbirinin işini yapmaya kalkmasını en büyük kötülük olarak ifade etmiştir. Bu bakımdan üreticiler çalışmalı, çalışma zorunluluğu olmayan ve doğuştan üstün ruhlu olan filozof yöneticiler devleti yönetmelidir. Platon'un ideal devletindeki sınıf yapısı,

tarif ettiği yönetici nitelikleri ve yönetici olmanın somut koşulları, Yunan toplumunda aristokrasinin egemenliğine denk düşmektedir. İyi yönetimin diğer sınıflar için de birtakım ‘faydalar’ sağlıyor olması, Platon’un deyimiyile tüm toplumun mutluluğu için teorize edilmiş olması, toplumsal/sınıfsal yapının somut gerçekleri karşısında, demokrasi öncesi dönemde olduğu gibi aristokrasinin ayrıcalıklı konumunu tekrar tesis etmeyi içerdiği gerçeğini değiştirmemektedir.

Antik Yunan demokrasısından sonra yeniden demokratik yönetimin gündeme gelişi, bambaşka bir toplumsal içerikle, kapitalist toplumsal biçim içinde olmuştur. Kapitalizmde, Antik Yunan’daki siyasal ayrıcalıkların ekonomik sömürü kaynağı anlamına gelişinden farklı olarak, siyasal alan ve ekonomik alan kendi tarihsel süreci içinde ayrılmış, kapitalist mülkiyet üretim araçlarından mutlak dışlamayı içeren bir yapıda ortaya çıkmış, ücretli emek yaygınlaşıp meta biçimini almış, artık-emeğe el koyma kapitalist piyasanın kendi mekanizmaları içinde ve siyasal olarak eşit ve özgür bireylerin karşılıklı sözleşmeleri varsayımı temelinde gerçeklik kazanmıştır. Söz konusu yapıda, ekonomik alandaki baskı, tahakküm ve iktidar biçimleri siyasallığın dışında tanımlandığı için, yurttaş kitlesinin ve biçimsel siyasal alanda demokratik hakların genişletilmesine rağmen yurttaşlığın kapsamı daralmış ve siyasal eşitlik, ekonomik alandaki eşitsizlik ve sömürüyü engellemek bir yana, tamamlayıcı bir nitelikte konumlanmıştır.

Söz konusu kapitalist toplum biçimi bağlamında düşüncelerini geliştiren Nozick için en iyi devlet, sözleşme ilişkileri ile mülkiyeti korumak ve sınırları iyice daraltılmış siyasal alanda yasalar önünde eşit muameleyi ve sözleşme yapma ‘özgürlüğünü’ tüm yurttaşlar için sağlamak dışında herhangi bir işlev edinmesi kabul edilmez olan minimal devlettir. Kapitalizmde ekonomik alanın ve ekonomik tahakküm biçimlerinin siyasallığın dışında oluşuna paralel olarak Nozick için kapitalist demokrasi, Platon’da olduğu gibi rahatsız edici bir şey değildir; yeter ki devlet, piyasanın işleyişine karışmasın. Bırakın refah devletini, herhangi bir sosyal yeniden dağıtım gerçekleştiren liberal devlet bile Nozick’in düşüncesinde insan haklarına aykırı, müdahaleci olarak addedilmektedir. Yine tüm bireylerin ‘iyiliği’ için ifade edilen minimal devlet, kapitalist sınıfın piyasa içindeki ekonomik baskı ve sömürü gücünün devamlılığının dışsal koşullarına denk düşmektedir.

Sonnotlar

1- 'İyi yönetim' kavramı yerine 'ideal yönetim' kavramı da kullanılabilir fakat her iki sıfatın benzer bir içerikte kullanılıyor olması sebebiyle, tartışma boyunca iki kavramı yan yana sürekli tekrar etmemek adına 'iyi yönetim' ifadesi kullanılacak ve 'ideal yönetim' anlamını da taşıyacaktır.

2- Tam olarak bu sebeple, çalışma boyunca kullanılacak tüm 'iyi' kelimeleri, -yazımın akışını bozması için her defasında kullanılsa dahi- trnak içinde, mesafeli bir konumlanışla kullanılmıştır.

3- Bu konuda, Platon'un demokrasi ile ilgili düşüncelerinin, çoğu zaman, günümüzü 'aydınlattığı' yorumlarının aksine, ilerde tartışacağımız üzere Antik demokrasi ile kapitalist demokrasinin benzetilmesinin pek de mümkün olmadığı ve Platon'un demokrasiye dair birçok düşüncesinin günümüze uygulanamayacağı, özel olarak Atina demokrasi ve bugünkünden bambaşka bir toplumsal biçimde şekillendiği ortaya konulmaya çalışılacaktır.

4- Çalışmamız boyunca sömürü kelimesi, değer yüklü bir içerikle değil, siyasal ve/veya ekonomik olarak ayrıcalıklı bir sınıfın, bir başka sınıfın üretimine/artık-ürününe/artık-değerine el koyması anlamında olgusal bir kavram olarak kullanılmaktadır.

5- Wood (2008: 217) İÖ 4. yüzyılda Atina'da köle nüfusunun 20 bin (özgür yurttaş 124 bin) ile 106 bin (özgür yurttaş 154 bin) arasında değiştiğini; Yalçınkaya (2011a: 39) İÖ yine 4. yüzyılda 310 bin nüfuslu Atina'nın 110 bin köle; 170 bin özgür yurttaş (sadece 30 bini tam yurttaş), 30 bin civarı da metoikos'tan oluştuğunu; Attika nüfusunun 21 bin yurttaş, 10 bin metoikos ve 400 bin köleden oluştuğunu belirtmektedir. Sair kaynaklarda farklı rakamlara rastlamak mümkündür.

6- Muhtemelen demos için zira aristokrasi zaten toprak sahipliği/yönetici konumu sebebiyle zengindir; aristokrasi için tek sorun birbirleri arasında zenginlik farkı oluşması ve çıkar çatışmasına düşerek ortak sınıf çıkarlarının aksine davranmaları ve kendilerinin merkezde olduğu yönetim yapısının bozulmasıdır.

7- Yukarıda bahsedildiği üzere kanadı olmayan insanın yürüyerek gitmesi ya da yasaların farklı kişileri farklı etkilemesinin, tecavüz yasaklamasının farklı etkileri üzerinden açıklanması (Nozick, 2006: 345) ve sair benzetimler.

Kaynakça

Akbulut Ö Ö (2007). *Küreselleşme, Ulus Devlet ve Kamu Yönetimi*. Ankara: TODAİE Yayınları.

Aron R (1976). *Demokrasi ve Totalitarizm*. Çev. V Hatay. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

- Arslan A (2006). *İlkçağ Felsefe Tarihi 2: Sofistlerden Platon'a*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Bilgi Yayınları.
- Berktaş F (2012). *Politikanın Çağrısı*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bettalli M (2018). Polisin Kökeni. İçinde: U Eco (der), *Antik Yunan*, Çev L T Basmacı, İstanbul: Alfa Basım Yayım, 61-65.
- Bilgin N (2004). *Felsefeden Ekonomiye Antik Yunan Dünyası*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Bowles S ve Gintis H (1996). *Demokrasi ve Kapitalizm: Mülkiyet, Cemaat ve Modern Toplumsal Düşüncenin Çelişkileri*. Çev O Akınhay. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Croix G E M de Ste (2014). *Antik Yunan Dünyasında Sınıf Mücadelesi*. Çev Ç Sümer. İstanbul: Yordam Kitap.
- Dobb M (2007). *Kapitalizmin Gelişimi Üzerine İncelemeler*. Çev F Akar. İstanbul: Belge Yayınları.
- Ferruci S (2018). Yunanistan'da Ekonomi. İçinde: U Eco (der), *Antik Yunan*, Çev L Tonguç Basmacı, İstanbul: Alfa Basım Yayım, 231-246.
- Filho A S (2007). Giriş. İçinde: A S Filho (der), *Kapitalizme Reddiye: Marksist Bir Giriş*, Çev E Kahraman, İstanbul: Yordam Kitap, 11-39.
- Finley M I (2007). *Antik Çağ Ekonomisi*. Çev H P Erdemir. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Gray J (2003). *Liberalizmin İki Yüzü*. Çev K Değirmenci. Ankara: Dost Yayınları.
- Gülalp H (1993). *Kapitalizm, Sınıflar ve Devlet*. Çev O Akınhay ve A Yılmaz. İstanbul: Belge Yayınları.
- Kaufmann M (2004). *Aydınlanmış Anarşi*. Çev Y Coşar. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kınacı Y Z (2018). Kapitalizmde Ekonomi-Dışı Zorun Somutluklarından Biri Olarak Ceza Siyaseti. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Türkiye ve Orta-Doğu Amme İdaresi Enstitüsü.
- Macpherson C B (1984). *Demokrasinin Gerçek Dünyası*. Çev L Köker. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Nozick R (2006). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*. Çev A Oktay. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Perelman M (2007). Kapitalizmin Tarihi. İçinde: A S Filho (der), *Kapitalizme Reddiye: Marksist Bir Giriş*, Çev E Kahraman, İstanbul: Yordam Kitap, 147-157.
- Platon (1994). *Yasalar*. Çev C Şentuna ve S Babür. İstanbul: Kabcacı Yayınevi.
- Platon (2020). *Devlet*. Çev S Eyüboğlu ve M Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

- Polanyi K (2014). *Büyük Dönüşüm: Çağımızın Siyasal ve Ekonomik Kökenleri*. Çev A Buğra. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rawls J (2007). *Siyasal Liberalizm*. Çev M F Bilgin. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Rosanvallon P (2004). *Refah Devletinin Krizi*. Çev B Şahinli. Ankara: Dost Yayınları.
- Rothbard M (2006). Robert Nozick and the Immaculate Conception of the State. İçinde: E P Stringham (der), *Anarchy and the Law. The Political Economy of Choice*. New Brunswick and London: The Independent Institute.
- Rowley C (2002). *Özgürlük ve Devlet*. Çev İ Dalmış. Ankara: Liberte Yayınları.
- Ruby C (2014). *Siyaset Felsefesine Giriş*. Çev A U Kılıç. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Savaş V F (2007). *İktisatın Tarihi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Şaylan G (2008). *Temsili Liberal Demokrasinin Önlenemez Krizi*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Therborn G (1989). *Sermaye Egemenliği ve Demokrasinin Doğuşu*. Çev Ş Tekeli. Ankara: V Yayınları.
- Tosun C M (2010). Sözleşme Kuramları ve Minimal Devlet Üzerine Bir Çalışma. (Basılmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Vegetti M (2018). Platon. İçinde: U Eco (der), *Antik Yunan*, Çev L T Basmacı, İstanbul: Alfa Basım Yayım, 440-460.
- Wood E M (2003). *Kapitalizmin Kökeni: Geniş Bir Bakış*. Çev A C Aşkın. Ankara: Epos Yayınları.
- Wood E M (2008). *Kapitalizm Demokrasiye Karşı: Tarihsel Maddeciliğin Yeniden Yorumlanması*. Çev Ş Artan. İstanbul: Yordam Kitap.
- Wood E M (2013). *Yurttaşlardan Lordlara: Eskiçağdan Ortaçağa Batı Siyasi Düşüncesinin Toplumsal Tarihi*. Çev O Köymen. İstanbul: Yordam Kitap.
- Yalçinkaya A (2011a). Yunan Uygarlığı İçinde Polis ve Siyaset. İçinde: M A Ağaoğulları (der), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 23-90.
- Yalçinkaya A (2011b). Büyük Sokratesçi Okullar ve Siyaset: Platon'un "Bilişi". M A Ağaoğulları (der), *Sokrates'ten Jakobenlere Batı'da Siyasal Düşünceler*, İstanbul: İletişim Yayınları, 91-152.